

MUZEJ
MIMARA

**ARHITEKTURA
ŠKOLSKOG FORUMA**

— **IDEJA, REALIZACIJA, ADAPTACIJA**

IZLOŽBA U POVODU 32. GODIŠNJICE OTVORENJA
MUZEJA MIMARA

**THE ARCHITECTURE
OF THE SCHOOL FORUM**

— **IDEA, REALIZATION, ADAPTATION**

EXHIBITION ON THE OCCASION
OF THE 32ND ANNIVERSARY OF THE OPENING
OF THE MIMARA MUSEUM

— **17. 07. 2019. – 1. 10. 2019.**

**ARHITEKTURA ŠKOLSKOG FORUMA – IDEJA, REALIZACIJA, ADAPTACIJA
IZLOŽBA U POVODU 32. GODIŠNJICE OTVORENJA MUZEJA MIMARA**

**THE ARCHITECTURE OF THE SCHOOL FORUM – IDEA, REALIZATION, ADAPTATION
EXHIBITION ON THE OCCASION OF THE 32ND ANNIVERSARY OF THE OPENING OF THE MIMARA MUSEUM**

MUZEJ MIMARA
THE MIMARA MUSEUM
17. 07. 2019. – 1. 10. 2019.

KONCEPCIJA IZLOŽBE /
CONCEPT OF THE EXHIBITION
Marina Perković

AUTORICA IZLOŽBE I LIKOVNOG POSTAVA /
AUTHOR OF THE EXHIBITION AND ART
Marina Perković

UREDNIKA / EDITOR
Lada Ratković Bukovčan

SURADNICA / COLLABORATOR
Martina Matković

TEHNIČKA REALIZACIJA POSTAVA IZLOŽBE /
TECHNICAL REALIZATION OF THE DISPLAY
Tehnička služba Muzeja Mimara /
Technical services of the Mimara Museum

LEKTORICA ZA HRVATSKI JEZIK /
LANGUAGE EDITOR
Marijana Pasarić

PRIJEVOD NA ENGLJSKI JEZIK /
TRANSLATOR
Marijana Pasarić

MARKETING
Siniša Pušonjić, Nikša Vodanović

ODNOSI S JAVNOŠĆU /
PUBLIC RELATIONS
Ana Hoić

FOTOGRAFIJE / PHOTOGRAPHY
dokumentacija Muzeja Mimara / documentation
of the Mimara Museum, Gordan Daut-Kaiser,
Goran Vranić, Bernardo Bernardi

POPIS POSUDITELJA IZVORNE GRAĐE I
DOKUMENTACIJE / LIST OF LENDERS OF THE
ORIGINAL SOURCES AND DOCUMENTATION
Muzej grada Zagreba / Zagreb City Museum,
Hrvatski institut za povijest / Croatian Institute of
History, Hrvatski školski muzej / Croatian School
Museum, Hrvatski državni arhiv / Croatian National
Archives, Zavičajni muzej Našice / Heritage
Museum Našice

GRAFIČKO OBLIKOVANJE / GRAPHIC DESIGN
Ana Zubić

ZAHVALE / ACKNOWLEDGEMENTS
Štefki Batinić (Hrvatski školski muzej / Croatian
School Museum), Jeleni Miholić Madunović
(Hrvatski školski muzej / Croatian School Museum),
Dubravki Zaninović Stančec (Muzej grada Zagreba
/ Zagreb City Museum), Heli Vukadin Doronjgi
(Muzej grada Zagreba / Zagreb City Museum)

SADRŽAJ
CONTENTS

8	Predgovor Introduction
12	Kontekst vremena i protagonisti historicizma Context of time and protagonists of historicism
15	Odlike stila u arhitekturi i urbanizmu Style characteristics in architecture and urban planning
21	Ideja <i>Školskog foruma</i> The concept of <i>School Forum</i>
33	Realizacija <i>Školskog foruma</i> Realization of <i>School Forum</i>
41	Muzej prije Muzeja Museum before the Museum
45	Adaptacija – nastanak Muzeja Mimara Adaptation – the origins of the Mimara Museum

Sl. 1. Pročelje zgrade Muzeja Mimara
Foto Gordan Daut-Kaiser
Izvor: dokumentacija Muzeja Mimara

Fig. 1. Front of the Mimara Museum building
Photo: Gordan Daut-Kaiser
Source: documentation of the Mimara Museum

Sl. 2. Novoizgrađena zgrada
srednjoškolskog kompleksa, oko 1900.
Fotoalbum u vlasništvu Muzeja Mimara
Izvor: dokumentacija Muzeja Mimara

Fig. 2. Newly built secondary-schools
complex, around 1900.
Photo album property of the Mimara Museum
Source: documentation of the Mimara Museum

PREDGOVOR

Otvorenjem Muzeja Mimara 17. srpnja 1987. godine u sklopu zgrade nekadašnjeg *Školskog foruma*, ovaj imponozantan historicistički spomenik postao je mjestom upotpunjenja dugogodišnje vizije o *kulturnom bogaćenju naroda putem prosvjete i umjetnosti*. Rafinirana je to prosvjetiteljska vizija što su je omeđile dvije znamenite ličnosti hrvatske kulture; s jedne strane dr. Isidor Kršnjavi (1845. – 1927.) (sl. 4.), historicistički *homo universalis* i pripadnik panteona *utemeljitelja* modernog hrvatskog društva druge polovice 19. stoljeća, a s druge vrsni poznavatelj umjetnosti, kolekcionar i donator, gospodin Ante Topić Mimara (1898. – 1987.) (sl. 3.). Predsjedajući *Odjelom za bogoštovlje i nastavu* dr. Kršnjavi inicirao je gradnju srednjoškolskog centra bez presedana u hrvatskom dijelu Monarhije na izmaku 19. stoljeća te tako dao značajan prilog modernizaciji školstva, a gospodin Ante Topić Mimara darovanjem svoje zbirke hrvatskom narodu stotinjak godina poslije, na istome je mjestu (u središtu *Školskog foruma*) omogućio stvaranje Muzeja Mimara, koji posjetiteljima već 32 godine bogatstvom i raznolikošću fundusa omogućava proširivanje spoznaja u području širokog raspona svjetske kulturne baštine.

INTRODUCTION

With the opening of the Mimara Museum on 17 July 1987 in the building of former *School Forum*, this magnificent monument of historicism became a place where a long-time vision of fostering *cultural prosperity of the nation through education and art* was completed. It was a refined enlightenment vision defined by two prominent figures of Croatian culture; on one side Dr. Isidor Kršnjavi (1845 – 1927) (fig. 4), *homo universalis* of the period of historicism and one belonging to the pantheon of the founding fathers of modern Croatian society of the second half of 19th century, and on the other side Mr. Ante Topić Mimara (1898 – 1987) (fig. 3) excellent art connoisseur, collector, and donor. At the end of the 19th century, while he was presiding over the *Department for Religious Affairs and Education*, Dr. Kršnjavi initiated the unprecedented construction of the secondary-school centre in the Croatian part of the Monarchy, and in doing so made a significant contribution to the modernization of education. By donating his collection to Croatian people some hundred years afterwards, at this same place (in the centre of the *School Forum*), Mr. Ante Topić Mimara enabled the creation of the Mimara Museum that with its rich and varied holdings and a wide array of world art heritage has for 32 years been providing its visitors with the opportunity to widen their horizons.

Sl. 3. Donator Ante
Topić Mimara.
Foto Bernardo Bernardi.
Izvor: dokumentacija
Muzeja Mimara.

Fig. 3. Donor Ante
Topić Mimara.
Photo Bernardo Bernardi.
Source: documentation
of the Mimara Museum.

Sl. 4. Vlaho Bukovac,
*Portret Isidora Kršnjavoga kao
predstojnika Odjela za bogoštovlje
i nastavu, 1895.*
Izvor: Zbirka Isidora Kršnjavoga,
Zavičajni muzej Našice.

Fig. 4. Vlaho Bukovac,
*Portrait of Isidor Kršnjavi
as the Principal of the
Department for Religious Affairs
and Education, 1895.*
Source: Isidor Kršnjavi collection,
Heritage Museum Našice.

Zgrada nekadašnjih srednjih škola na današnjem Rooseveltovom trgu (sl. 1., 2.) svojim smještajem uz vanjski zapadni obod *Zelene potkove* pripada povijesnoj jezgri zagrebačkoga *Donjeg grada*, ostvorenoj u duhu visokog historizma posljednje četvrtine 19. stoljeća. Gusta koncentracija historicističke graditeljske baštine, kao i tada nov koncept prostornog uređenja o nizu javnih gradskih perivoja što ambijentalno upotpunjavaju reprezentativnu javnu arhitekturu, ovome su dijelu Zagreba dali prepoznatljiv umjetnički pečat historicizma, koji unatoč modernim i suvremenim arhitektonskim interpolacijama još uvijek prevladava vedutom Donjega grada.

Graditeljsko naslijeđe protokom vremena nerijetko mijenja svoju funkciju. To je najsloženija kategorija baštine jer sadrži mnoštvo nataložених kulturnih, emocionalnih i uporabnih vrijednosti. Dr. Kršnjavi te je vrijednosti izrazio u uvodnom predavanju kao profesor na katedri za povijest umjetnosti: „spomenici arhitekture jasno su pisane strane povijesti ljudskog duha, morala i socialnoga života“.¹ Dr. sc. Olga Maruševski (1923. – 2008.), povjesničarka um-

1 Vidjeti: Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 91.

The building of former secondary schools on the present-day Roosevelt Square (fig. 1 and fig. 2), with its position at the outer rim of the *Green Horseshoe* belongs to the historical core of Zagreb's Lower Town, created in the spirit of high historicism of the last quarter of the 19th century. Heavy concentration of historicist buildings and a range of public gardens that complete this representative public architecture left a recognizable historicist mark on this part of Zagreb, which still prevails despite the contemporary architectural interpolations.

It is not seldom that architectural heritage changes its function over time. This makes it the most complex category of heritage since it encompasses a whole series of sedimented cultural, emotional and practical values. These are the values that Dr. Kršnjavi expressed in his introductory lecture at the Department of Art History: “architectural monuments are clearly written out pages of the history of human spirit, morals and social life”¹. Olga Maruševski, PhD, (1923 – 2008), an art historian whose rich body of work includes the monograph on *School Forum*², referring to the importance of the study of architectural heritage, stated that if “political documents can provide an evaluation of a period, then cultural and art

1 See: Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 91.

2 In 1992 a monograph was published by Dr. Olga Maruševski *Školski forum Ise Kršnjavoga* as part of the series of research publications of the Mimara Museum. See: Maruševski 1992 = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga* (Studije Muzeja Mimara, 8). Zagreb: Mimara Museum, 1992.

jetnosti čijem bogatom profesionalnom opusu pripada i monografski obrađena tema *Školskog foruma*², govoreći o važnosti proučavanja arhitektonske baštine navela je da „ako politički dokumenti mogu dati ocjenu nekog razdoblja, onda uz njih ravnopravno moraju stati *kulturni i umjetnički spomenici* tek kojima se jedno doba može prikazati u punoj, zaokruženoj cjelini“.³

Ta njezina misao, kao i spomenuta rečenica dr. Kršnjavoga, glavni su poticaji za izložbu u povodu 32. godišnjice postojanja Muzeja Mimara, čija je svrha „prelistati“ nekoliko ključnih „strana povijesti“ arhitektonskog zdanja u kojemu su svoju egzistenciju ispreplele za hrvatsku kulturnu povijest toliko značajne institucije: *srednje škole* Isidora Kršnjavoga i *muzej* Ante Topića Mimare. Stoga je pred posjetitelja postavljen pregled „života“ zgrade *Školskog foruma* u njegovim ključnim točkama: historičističkoj ideji i realizaciji te u konačnici, suvremenoj adaptaciji u muzejski prostor – jer savladavanjem toga povijesnog gradiva postajemo osjetljiviji za krhko postojanje baštine i ohrabreni trajno je štititi.

monuments must stand on equal footing with them, because it is only through them that a period can be presented as a full, complete whole”.³ This thought of hers, along with the abovementioned sentence by Dr. Kršnjavi, constitutes the main incentive for the exhibition which will be held on the occasion of the 32nd anniversary of the existence of the Mimara Museum. This exhibition aims at “leafing through” several key “pages of history” of the architectural edifice in which institutions of high significance for Croatian cultural history: the *secondary school* of Isidor Kršnjavi and the *museum* of Ante Topić Mimara intertwined their existences. The visitor will see the overview of the “life” of the *School Forum* building in all of its key stages: the historicist idea and its realization, as well as its contemporary adaptation into museum space – since it is through mastering this historical material that we become more sensitized to the fragility of heritage and encouraged to preserve it.

2 Godine 1992. izdana je monografska studija dr. sc. Olge Maruševski *Školski forum Ise Kršnjavoga* u sklopu znanstvene serije publikacija Muzeja Mimara. Vidjeti: Maruševski 1992. = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga* (Studije Muzeja Mimara, 8). Zagreb: Muzej Mimara, 1992.

3 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 17.

3 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 17.

KONTEKST VREMENA I PROTAGONISTI HISTORICIZMA

Historicizam u umjetnosti pojavio se kao odraz društvenih zbivanja 19. stoljeća. U zapadnoj Europi razdoblje je to revolucija na brojnim civilizacijskim poljima – od političkih prevrata kojima su smijenjeni ili poljuljani stoljetni monarhijski režimi, pojave kapitalističkih ekonomskih odnosa i razvoja bankovnog poslovanja pa sve do revolucionarnih tehničkih izuma i znanstvenih otkrića. Ove korjenite civilizacijske mijene u društvenim su znanostima objedinjene pod pojmom *modernizacija* i podrazumijevaju oblikovanje odnosno ubrzanje čitavog niza društvenih procesa, od *industrializacije* uzrokovane novim tehničkim dostignućima, *urbanizacije* kao posljedice razvoja industrije i demografskog porasta stanovništva, *demokratizacije* političkih sustava pa sve do socijalne, pravne, ekonomske, kulturne i drugih oblika *institucionalizacije*.

Na području Habsburške Monarhije modernizacijski procesi odvijali su se sa zakašnjenjem u odnosu na zapad Europe, stoga je u vrijeme neoapsolutizma (1851. – 1859.) uspostavljenog nakon sloma “proljeća naroda” 1848. godine, bečki dvor sveobuhvatnim reformama nastojao modernizirati državne strukture. U hrvatskim zemljama, što su se razjedinjene nalazile u njezinom sastavu, reforme iz središta Monarhije nisu polučile bitne rezultate jer nisu bile u skladu s potrebama tadašnjeg hrvatskog društva.

Prvi jasniji modernizacijski impulsi u sjeverozapadnoj Hrvatskoj javili su se nakon ukinuća Bachovog apsolutizma početkom 60-ih godina 19. stoljeća. U kulturnoj historiografiji srednje Europe modernizacija se poklapa s pojmom *doba utemeljitelja* (*Gründerzeit*), jer je tada bitnu pokretačku snagu imala intelektualna građan-

CONTEXT OF TIME AND PROTAGONISTS OF HISTORICISM

Historicism in art appeared as the reflection of social processes of the 19th century. This was a period of revolution in many areas of Western European civilization – from political upheavals in which centennial monarchic regimes were shaken or overthrown, the occurrence of capitalist economic relationships and development of banking business all to the revolutionary technical inventions and scientific discoveries. In social sciences these radical civilizational changes were grouped under the notion of *modernization* which implies shaping or accelerating a whole series of social processes, from *industrialization* which was caused by new technical achievements, *urbanization* as a consequence of industrial development and population growth, *democratization* of political systems and *institutionalization* of social, legal, economic, cultural and other forms.

In the region of Hapsburg Monarchy modernization processes were slower compared to those in Western Europe which is why in the period of neoabsolutism (1851 – 1859) established after the breakdown of the “Spring of Nations” in 1848, the Viennese court conducted far-reaching reforms in an attempt to modernize the structures of the state. In Croatian provinces, which at the time were divided and as such a part of the Monarchy, reforms from the center of the Monarchy did not achieve significant results as they were not in line with the needs of Croatian society of that time.

First pronounced modernization impulses in northwestern Croatia occurred after the abolition of Bach absolutism at the beginning of the 60s of the 19th century. In Central Europe’s cultural historiography, modernization coin-

ska elita koja se programski usmjerenom javnom djelatnošću zalagala za to da se hrvatska sredina na temelju vlastitog nacionalnog identiteta uzdigne na razinu europskih kulturnih središta. Djelatnost utemeljitelja sastojala se od objavljivanja programskih članaka u onovremenim časopisima i novinama, političkog zalaganja za donošenje modernog zakonodavstva, zalaganja za financijsku stabilnost i gospodarski napredak države, kao i izgradnju kulturne, znanstvene i obrazovne infrastrukture.

U podizanju hrvatske obrazovne i kulturne infrastrukture ključnu ulogu u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća imao je dr. Isidor Kršnjavi. Polivalentan erudit u širokom polju humanističkih znanosti, sveučilišni profesor, slikar, pisac, političar – samo su neka od područja u kojima je ostavio dubokog traga u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Iako je tijekom vremena mijenjao političke orijentacije, pri čemu mu je priklanjnjanje režimu mađaronskog bana Khuena Héderváryja osim ustoličenja na mjesto odjelnog predstojnika priskrbilo i pogrdne epitete političkog oportunistu i izdajnika, Olga Maruševski navodi kako “Kršnjavijeve političke ambicije nikad nisu bile motivirane osobnim probitkom”,⁴ nego prvenstveno prema ostvarivanju materijalnog i duhovnog blagostanja naroda.

cides with the notion of the *period of the founders* (Gründerzeit) since it was a time when intellectual bourgeois elite with its programmatic public activity advocated for Croatian provincial environment to raise to the level of European cultural centers based on its own national identity. The founders' activity consisted of the publication of programmatic articles in magazines and newspapers of the time, political advocacy for modern legislation, financial stability and economic progress of the country, as well as the establishment of cultural, scientific and educational infrastructure.

Dr. Isidor Kršnjavi played a key part in the building of Croatian educational and cultural infrastructure in the last quarter of the 19th century. He was a polyvalent erudite in a wide field of humanities, a university professor, a painter, a writer, a politician – these are just some of the areas in which he left a deep mark in Croatian cultural history. Although he altered his political orientations over time – in which his allegiance to the regime of pro-Hungarian governor Khuen Héderváry secured him, along with the appointment to the position of departmental principal, some disparaging epithets as well, of a political opportunist and traitor – Olga Maruševski states that Kršnjavi's political ambitions were never motivated by his wish for personal gains⁴, but primarily by his striving towards material and spiritual prosperity of the people.

4 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 20.

4 Maruševski 1986 = Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 20.

Utemeljiteljska se uloga Kršnjavoga sastojala i u osnivanju ključnih kulturnih i obrazovnih zavoda pomoću kojih se trebalo oblikovati rafinirano građansko društvo nalik onome iz središta Monarhije. Godine 1878. potaknuo je osnivanje *Društva umjetnosti*, 1880. *Muzeja za umjetnost i obrt*, a 1882. godine i *Obrtne škole*, dok je obnašanjem dužnosti predstojnika *Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade* (1891. – 1895.) “sazidao u četiri i pol godine više nego se ranije gradilo vjekovima”⁵, pri čemu se misli na izgradnju, obnovu ili uređenje brojnih crkvenih, školskih, ali i drugih komunalnih objekata u Zagrebu i ostatku Hrvatske. Programskim člancima redovito publiciranima u onodobnom tisku i osobnom korespondencijom s istaknutim *utemeljiteljima*, Kršnjavi je uvelike pridonio razvoju misli o urbanizmu i arhitekturi, a obnašanjem političke dužnosti odjelnog predstojnika ostvario je golem utjecaj na arhitektonsko oblikovanje javnih kulturnih i obrazovnih objekata u vrijeme strogo historizma u Hrvatskoj.

One of the ways Kršnjavi’s founding role was played out was in the foundation of key cultural and educational institutes that were to help shape a refined bourgeois society like the one in the centre of the Monarchy. In 1878 he encouraged the foundation of the *Art Association* (*Društvo umjetnosti*), in 1880 of the *Museum of Arts and Crafts* and in 1882 of the *School for Arts and Crafts* (*Obrtna škola*), while as the principal of the Department for Religious affairs and education (1891 – 1895) he “built in four years more than was previously built in centuries”⁵, which refers to building, renovating or decorating of many sacral, educational and other communal facilities in Zagreb and the rest of Croatia.

With his programmatic articles, which he regularly published in the press, as well as through his personal correspondence with prominent *founders* Kršnjavi made a significant contribution to the development of ideas on urban planning and architecture, and by taking on the political duty of the departmental principal of the local government he had an enormous impact on the architectural shaping of public cultural and school buildings during the time of strict historicism in Croatia.

⁵ Zapisci 1986. = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (prir. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986., str. VI.

⁵ Zapisci 1986 = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (ed. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986, p. VI..

ODLIKE STILA U ARHITEKTURI I URBANIZMU

Pojam *historicism* u povijesti arhitekture odnosi se na upotrebu oblikovnih elemenata stilova prošlosti (uključujući i njihove regionalne varijante) u gradnji 19. stoljeća, stoga umjetnička ostvarenja ovoga razdoblja nose oznaku *neostilova*. U stilskoj kronologiji srednjoeuropske umjetnosti 19. stoljeća pojava ranog, *romantičnog historicizma* u arhitekturi okvirno se datira u 1830. godinu nakon koje slijedi visoki ili strogi historicizam od 1850. godine, da bi njegova kasna faza nastupila približno 1880. godine.⁶ Paralelno su se u umjetnosti 19. stoljeća javljale drugačije, pa čak i modernističke tendencije, poput inženjerske arhitekture čeličnih konstrukcija s polovice stoljeća i secesije krajem istoga, no historicizam je ostao prevladavajuća stilska pojava u europskoj arhitekturi sve do Prvog svjetskog rata.

Nakon faze romantičnog historicizma (1830. – 1860.), obilježenog *eklektikom* upotrebom povijesnih stilova (često se na jednoj građevini kombiniralo više stilova), u strogom historicizmu prevladala je zakonitost *pročišćenog stilskog izričaja*, kako u izgradnji novih objekata, tako i u restauriranju spomenika. Osobito je u području restauriranja ova doktrina izazvala kontroverze, jer se u potrebi za pročišćavanjem stila zanemarivalo različite izričaje što su na građevini tijekom vremena nastajali organski. Slučaj restauriranja zagrebačke katedrale vrhunac je takve prakse na području

---

6 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 91.

STYLE CHARACTERISTICS IN ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

In the history of architecture the term *historicism* refers to the use of elements of styles from the past (including their regional variants) in the 19th century building, which is why artistic achievements of this period are marked as *neo styles*. In the style chronology of the central European art at the end of the 19th century the onset of early, romantic historicism in architecture is dated roughly in 1830. It was followed by high historicism of the 1850s, and the late historicism beginning in 1880.⁶ Concurrently, in the 19th-century art, different, even modernist tendencies appeared, such as mid-century steel architecture and secession at the end of the same century. However, historicism continued to be a prevailing stylistic occurrence in European architecture all up until the First World War.

Following the phase of romantic historicism (1830 – 1860), marked by *eclectic* use of historical styles (several styles were often combined in one building), in high historicism the law of *purified expression prevailed*, both in the construction of new objects as well as in the restoration of monuments. It is particularly in the area of restoration that this doctrine turned out to be controversial since in the need for purification, different stylistic expressions, which over time appeared on the building organically, were disregarded. On the territory of Croatia this practice culminated in the restoration

---

6 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 91.

ju Hrvatske. Doktrinu *čistoga stila* teoretski su razradila i zastupala dvojica najutjecajnijih teoretičara arhitekture 19. stoljeća, arhitekti Gottfried Semper (1803. – 1879.) i Eugène Viollet-le-Duc (1814. – 1879.), čije je postulate prihvatilo i Isidor Kršnjavi gradeći vlastita teoretska promišljanja.

Upotrebu stilova prošlosti Kršnjavi opravdava zakonitošću “da umjetnina bude na temelju tradicije izrađena”⁷, to jest projektiranje se mora temeljiti na dubinskom razumijevanju “raznih oblika raznih doba”⁸. Zastupanje upotrebe stilova prošlosti, Kršnjavoga čini tipičnim predstavnikom liberalne građanske klase koja je diktirala ukus tadašnjeg vremena. Ukus vremena sastojao se u preferiranju tradicije pred inovacijom odnosno dekorativnih elemenata stilova prošlosti umjesto željeznih konstrukcija za koje prema riječima dr. Maruševski tada “ne postoji povijesni autoritet”⁹.

of the cathedral in Zagreb. The doctrine of *purified style* is theoretically elaborated and represented by two of the most influential theoreticians of the 19th-century architecture, architects Gottfried Semper (1803 – 1879) and Viollet le Duc (1814 – 1879), whose postulates were accepted also by Isidor Kršnjavi while he was developing his own theoretical considerations.

Kršnjavi justifies the use of the styles of the past by the law of “art being modeled on the basis of tradition”⁷, meaning that design should be founded on deep understanding of “different formations of different ages”⁸. Favoring the styles of times past makes Kršnjavi a typical representative of the liberal bourgeois class which dictated the taste of the time. This taste consisted in the preference of tradition over innovation, i.e., decorative elements of historic styles over the steel constructions which, according to Dr. Maruševski “had no historical authority to support them”⁹.

7 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 90.

8 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 90.

9 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 95.

7 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 90.

8 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 90.

9 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 95.

Bit historicističke arhitekture Kršnjavi je pojednostavljeno opisao i riječima: "cijeli današnji pokret ima se zahvaliti tomu, da su umjetnici nadovezali prekinutu nit tradicije, kršćansko crkveno graditeljstvo vratilo se na sredovječne uzore, profano graditeljstvo većinom na klasičnu umjetnost renesanse"¹⁰, iz čega je vidljivo njegovo prihvaćanje doktrine *izbora stila* ovisno o namjeni građevine. Olga Maruševski izbor stila u historicizmu objasnila je riječima da "arhitektura mora odgovarati novim zadacima (...), prema tome, izbor stila nije više samovoljan čin, čisto formalni problem, nego usvajanje idealno tipičnih uzora kojima se pridaje ikonološko značenje"¹¹. Izbor stila gradnje ovisio je o njegovom evokativnom značenju utemeljenom na prošlosti pa je primjerice gotika birana za sakralne građevine jer je u svoje vrijeme predstavljala najviše dosege crkvenog graditeljstva, a za podizanje zgrada kulturne i obrazovne namjene birao se renesansni stil jer je evocirao zlatno doba humanističke učestalosti na kojoj su se trebali temeljiti moderno obrazovanje i kultura.

Kršnjavi simplified the gist of historicist architecture in following words: "the whole of the contemporary movement owes to artists who have continued the broken thread of tradition. Christian church building returned to its medieval models and profane mostly to classical renaissance art"¹⁰. This goes to show that he adopted a doctrine of the *choice of style* which should depend on the purpose of the building. Olga Maruševski described the historicist choice of style by saying that "architecture should respond to new tasks (...), so that choosing a style is no longer an arbitrary act, a purely formal problem but the adoption of an ideal model with an iconological significance"¹¹. The choice of style depended on its evocative qualities, e.g., Gothic architecture was chosen for church buildings since in its time it represented the highest attainments of sacral architecture. For buildings of cultural and educational purposes renaissance was the style of choice since it evoked the golden age of humanistic erudition that was supposed to be the foundation for modern education and culture."

---

10 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 90.

11 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 103.

---

10 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 90.

11 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 103.

Pojava strogog historicizma u arhitekturi i urbanizmu kulturni je pandan uvođenju Bachovog apsolutizma 1851. godine u Habsburškoj Monarhiji. Učvršćivanju vlasti nakon revolucije 1848. godine gotovo istovremena je i konsolidacija u estetskim zakonitostima gradnje, iz čega proizlazi tumačenje strogog historicizma kao politički motivirane umjetnosti. Tvrdnjom “politika i umjetnost uvijek su išle ruku pod ruku”,¹² Gottfried Semper predočio je temeljno ikonološko značenje arhitekture visokog historicizma, a to je da je austroougarska arhitektura u vrijeme strogog historicizma bila programatska djelatnost što je poslužila kao politički instrument reprezentiranja državne vlasti i moći. U hrvatskim zemljama u kojima se visoki historicizam u arhitekturi pojavio u osmom desetljeću 19. stoljeća ta se značajka prepoznavala u programskom djelovanju *utemeljitelja* u smjeru podizanja moderne države i društva. U naravi arhitekture ta se doktrinar-na težnja očitovala monumentalizacijom volumena i prostora, to jest uvođenjem povećanog mjerila pri projektiranju i podizanju zgrada, kako javne tako i stambene namjene. Najreprezentativniji primjer tendencioznosti historicističke arhitekture i urbanizma, koji je manjim sredinama poslužio kao uzor, projekt je za bečku *Ringstrasse* započet 1857. godine.

---

12 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 98.

The occurrence of high historicism in architecture and urban planning is the cultural equivalent of the introduction of the 1851 Bach regime in Hapsburg Monarchy. The strengthening of the rule after the 1848 revolution is almost simultaneous with the consolidation of aesthetic laws of construction, which yields the interpretation of high historicism being a politically motivated art choice. Saying that “politics and art always went hand in hand”¹² Gottfried Semper illustrated the basic iconological understanding of the architecture of high historicism, which is that the high historicist Austro-Hungarian architecture was programmatic and that it served as a political instrument for the representation of state governance and power. In Croatian countries in which high historicism in architecture appeared in the eight decade of the 19th century, this characteristic was noticeable in the programmatic activity of the *founders* who strived to establish modern state and society. These doctrinaire attempts exhibited themselves as monumentalization of volume and space, i.e. in the introduction of larger proportions in both, buildings of public as well as of housing purposes. The most representative example of the grandiosity of historicist architecture and planning was the Viennese *Ringstrasse* project started in 1857, which served as a model for smaller settings.

---

12 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 98.

Reprezentativnost arhitekture nastojala se osim povećanjem mjerila ostvariti i za historicizam karakterističnim principom “odijevanja pročelja” u stilove prošlosti (*Bekleidungsprinzip*). Time se težilo poljepšanju urbanih vizura sa svrhom uzdizanja statusa sredine, što je uočljivo i u hrvatskom slučaju, jer se primjenom historicističkih načela u arhitekturi, Zagreb nastojalo afirmirati kao značajno središte u Monarhiji. Isidor Kršnjavi taj princip preuzet od Sempera smatrao je nužnim jer: “kao što nije moguće da misno ruho bude od prostoga ćebeta, tako nije možno da stolna crkva na svom pročelju ostane prosta i gola”.¹³

Važno poglavlje u povijesti historicizma urbanističko je planiranje i planska izgradnja gradova. Urbanizacija je bila potrebna da se izađe iz granica tijesnih povijesnih središta i stvori nov funkcionalan i higijenski prostor te se tako poboljša kvaliteta urbanog života. Procesi urbanizacije postavili su pred gradske inženjere i arhitekta zadaće osmišljavanja i gradnje novih infrastrukturnih okvira za ispunjenje sve složenijih funkcija gradova i potreba modernog građanskog društva.

The representative quality of architecture was achieved not only with large proportions but also with the use of a principle specific to historicism, that of cladding the façades (*Bekleidungsprinzip*). This was supposed to embellish urban vistas and raise the status of the environment, which is exemplified in Croatia as well, since the use of historicist principles in Zagreb architecture served to affirm it as an important centre in the Monarchy. Isidor Kršnjavi considered this Semper’s principle necessary: “just as it is not possible for mass vestments to be made of coarse rug so the façade of the cathedral should not stay coarse and naked either.”¹³

Urban planning makes for an important chapter in the history of historicism. Urbanization was necessary to cross the boundaries of tight historical centers and to create new and hygienic spaces in order to better the quality of life. City engineers and architects were faced with tasks of envisioning and building new infrastructural frameworks to serve increasingly complex functions of cities and needs of modern civic society.

13 Vidjeti: Damjanović 2015. = Damjanović, Dragan. *Iso Kršnjavi i arhitektura historicizma u Hrvatskoj* // *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj*, (ur./ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015., str. 243.

13 See: Damjanović 2015 = Damjanović, Dragan. *Iso Kršnjavi i arhitektura historicizma u Hrvatskoj* // *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj*, (ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015, p. 243.

Početakom 60-ih godina 19. stoljeća urbana jezgra Zagreba još uvijek je bio Gornji grad jer na području Donjega grada, osim zgrade današnjeg Rektorata i Pravnog fakulteta, vojarnje u Vlaškoj ulici, sinagoge u Praškoj i katedrale na Kaptolu, nije bilo ni jedne značajne komunalne građevine.¹⁴ Donošenjem *Prve regulatorne osnove* 1865. godine započelo je razdoblje planskog razvoja grada Zagreba, da bi kapitalno ostvarenje historicističkog urbanizma bilo postignuto *Regulatornom osnovom* iz 1887. kojom je realizirana i *Zelena potkova* – najcjelovitije ostvarenje visokog historicizma u Hrvatskoj, što je glavni grad zaista uzdiglo u rang kultiviranog srednjoeuropskog grada.

At the beginning of the 60s of the 19th century, Zagreb's urban core was still the Upper Town because in the Lower Town area, apart from the buildings of what are today the Rectorate and the Faculty of Law, barracks in Vlaška street, the synagogue in Praška street and Kaptol cathedral, there were no other notable communal buildings.¹⁴ Planned development of Zagreb began in 1865 with the enactment of the first Zagreb *General city plan*. It resulted in the Green Horseshoe – the greatest accomplishment of high historicism in Croatia, which raised its capital to the level of a cultivated central European city – that was made possible by the *General city plan* from the 1887.

14 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 12.

14 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 12.

IDEJA ŠKOLSKOG FORUMA

Hrvatsko-ugarskom nagodbom 1868. godine Trojedna Kraljevina Hrvatska, Dalmacija i Slavonija ostvarila je minimalnu političku autonomiju, između ostaloga i u školstvu. Novonastali status u nagodbenom razdoblju omogućio je slobodniju provedbu korjenitih modernizacijskih reformi obrazovanja prilagođenih hrvatskim prilikama. Obnašajući bansku dužnost u razdoblju 1873. – 1880. Ivan Mažuranić inicirao je donošenje zakonskih osnova na kojima je u narednim desetljećima počivala provedba glavnine liberalnih reformi osnovnog školstva. Srednjoškolsko obrazovanje također se moralo prilagoditi novonastalim potrebama moderniziranog društva, prvenstveno osposobljavanjem stručnih kadrova za tržište rada ili pripremom za sveučilišni studij.

Reforme školstva potaknule su i pitanje izgradnje moderne školske infrastrukture, jer postojeće zgrade svojim kapacitetom nisu mogle odgovoriti na povećan broj učenika i nove sadržaje nastave. Nastavljajući graditi na temeljima što ih je udario ban Mažuranić, dr. Isidor Kršnjavi u vrijeme obnašanja dužnosti odjelnog predstojnika postavio je “zaglavni kamen” u modernizaciji obrazovanja 19. stoljeća. Marljiv i angažiran u izvršavanju vlasti odjelnog predstojnika, aktivan sudionik i suautor kulturološke misije s Josipom Jurjem Strossmayerom izražene biskupovom parolom “prosvjetom slobodi”, Kršnjavi je u razdoblju od 1891. do 1894., prema bilanci dr. Maruševski, “sagradio, pregradio ili dogradio” 81 nastavni objekt.¹⁵

15 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 373.

CONCEPT OF THE SCHOOL FORUM

With the Croatian-Hungarian Settlement of 1868 the Triune Kingdom of Croatia, Slavonia and Dalmatia achieved minimal political autonomy, in education as well as in other areas. In the settlement period, its newly acquired status opened the way to a more relaxed implementation of thorough reforms in the modernization of education, which were adjusted to Croatian circumstances. While he was filling the post of governor in the period 1873 – 1880, Ivan Mažuranić initiated regulations that were to serve as the basis of the implementation of the majority of liberal reforms of elementary education. The secondary-school education also had to adjust to the new needs of modernized society, primarily by vocational training for the labor market or by the preparation for university education.

Educational reforms raised the matter of building modern school infrastructure since the capacity of existing buildings was not sufficient for the increased number of students and new schooling program. During his time as the departmental principle, Dr. Isidor Kršnjavi, continuing to build on the foundations laid by governor Mažuranić, set the foundation stone of the 19th century modernization of education. Diligent and prompt as the departmental principle, active participant and co-author of the cultural mission with Josip Juraj Strossmayer, which was expressed in the bishop's parole “through education to freedom”, in the period of 1891 to 1894 Kršnjavi, according to Dr. Maruševski, “built, rebuilt or added onto” more than 81 school buildings.¹⁵

15 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 373.

Iz navedenog opusa kapitalno djelo u prilog razvoju školstva 19. stoljeća njegovo je iniciranje gradnje srednjoškolskog kompleksa na današnjem Rooseveltovu trgu, odnosno podizanje tri srednje škole: donjogradske klasične gimnazije, realne gimnazije¹⁶ i trgovačke škole. O nužnosti tog projekta Kršnjavi je naveo: "Zgrada realke nije bila dovoljna, za obuku morale su biti iznajmljene prostorije u pokrajnim zgradama, trgovačka škola bila je protivno redarstvenim propisima, smještena u jednoj privatnoj kući, gornjogradska gimnazija prenatprana"¹⁷. Stoga je godine 1893. za projekt izgradnje navedenih srednjih škola sastavio program na temelju kojega je raspisan prvi u cijelosti proveden pozivni natječaj u povijesti hrvatske arhitektonske djelatnosti. Budući da je tadašnjem Glazbenom zavodu također nedostajalo prostora za izvođenje nastave, u program je uvrštena i izgradnja glazbene škole¹⁸.

Iz skice priložene natječaju (sl. 5.) uočljivo je kako Kršnjavijeve zamisli nadilaze praktičnu potrebu izgradnje škola te prerastaju u ambiciozan urbanistički i kulturno-ideološki projekt. Od prvotne zamisli danas postoje samo soliterna zgrada sa središnjim korpusom i dva bočna krila, no početna koncepcija predviđala je regulaciju čitavog gradskog bloka na kojemu se dotad nalazilo vojno vježbalište, a od ko-

16 Između ostaloga, škola koja je u programu naobrazbe imala težište na prirodnim predmetima (matematika, fizika, zemljopis)

17 Zapisci 1986. = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (prir. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986., str. 313.

18 Povijest Zavoda = *Povijest Zavoda* [online] (Zagreb: Hrvatski glazbeni zavod), pristup 15.04.2019., <https://www.hgz.hr/index.php/hrvatski-glazbeni-zavod/povijest-zavoda>

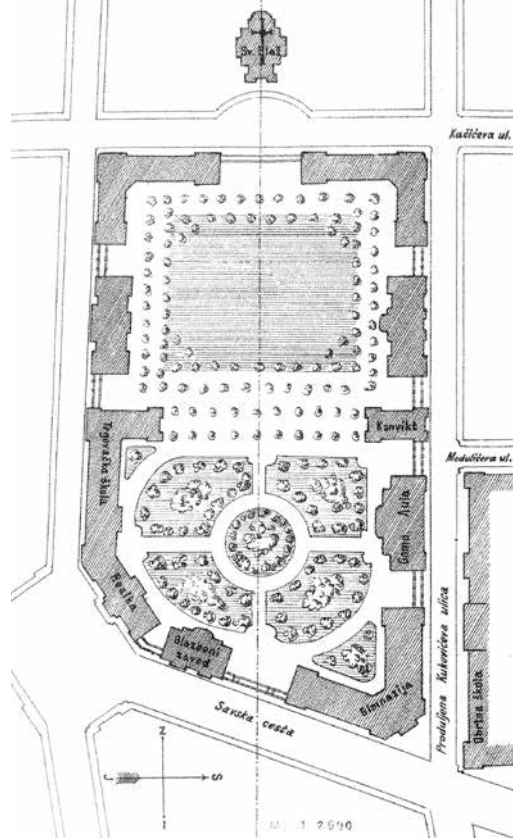
The most notable achievement in his body of work towards the development of education was his initiation of the building of the secondary-school complex on today's Roosevelt Square, that is, of the erection of three secondary schools: lower town classical gymnasium, general-program secondary school¹⁶ and commercial secondary school. Speaking of the necessity of this program Kršnjavi stated: "The building of the general secondary school was not enough, we had to rent out space in nearby buildings and commercial school was, contrary to regulations, located in a private house, the upper-town gymnasium was overcrowded."¹⁷. For this reason in 1893 a program was devised, on the basis of which for the first time in the history of Croatian architecture, a tender was announced that was seen through to the end. Since at the time the Music institute was lacking in teaching space, the program also included the construction of the music school¹⁸.

The preliminary design which was attached to the tender (fig. 5) shows how Kršnjavi's ideas exceed the practical need for school construction and turn into an ambitious urban planning and cultural and ideological project. Today the only thing left of the original idea is the high-rise building with a central body and two side wings. However, the original concept included

16 The program of this school emphasized science subjects (math, physics, geography).

17 Zapisci 1986 = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (ed. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986, p. 313.

18 Povijest Zavoda = *Povijest Zavoda* [online] (Zagreb: Hrvatski glazbeni zavod), accessed 15 April 2019, <https://www.hgz.hr/index.php/hrvatski-glazbeni-zavod/povijest-zavoda>.

Sl. 5. Idejna skica programa izgradnje srednjoškolskog kompleksa, Vesti Društva inženira i arhitekata Hrvatske i Slavonije, 1896.

Izvor: Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb.

Fig. 5. Preliminary design of the program of secondary-schools complex construction, 1896.

Source: Vesti Društva inženira i arhitekata Hrvatske i Slavonije, National and University Library Zagreb.

jega bi se izgradnjom niza javnih objekata trebalo stvoriti tip *zatvorenog foruma* (minimalna naznaka te početne ideje danas je i natuknica “forum” korištena u imenu zgrade).

Urbanistička je zamisao Kršnjavoga bila na rubovima gradskog bloka što ga omeđuju današnje Savska cesta, ulica Isidora Kršnjavoga (nekada Kukovićeva), Kačićeva i Klaićeva (nekada Vojnička), rasporediti devet samostalnih objekata kulturne, obrazovne i odgojne namjene, pri čemu bi se stvorio arhitektonski okvir za unutrašnji polujavni prostor namijenjen šetnji, rekreaciji i socijalizaciji – *forum*. Kao posredni i neposredni uzori za forumsku temu Kršnjavome su mogli poslužiti brojni primjeri iz duge urbanističke tradicije u rasponu od apstraktnog poimanja grčkih i rimskih foruma pa do konkretnih klasicističkih i tada suvremenih historicističkih idejnih prostornih rješenja. Dr. Maruševski među uzorima ističe natječajna rješe-

the regulation of an entire city block where up until then a military training field was located, and which was to be turned, through the building of a series of public objects, into a type of *closed forum* (today the minimal indication of this initial idea is the note “forum” used in the name of the building).

Kršnjavi’s planning concept was to arrange nine independent objects of cultural, educational and pedagogical purpose on the edges of the urban block defined by today’s Savska cesta, the street of Isidor Kršnjavi (former Kukovićeva), Kačićeva and Klaićeva (former Vojnička) streets and by doing so to create an architectural frame for an indoor, semi-public space intended for walks, recreation and socialization – a forum. Kršnjavi modeled his concept of the forum on many examples from the long town-planning tradition, ranging from abstract notions of Greek and Roman forums to specific classicist and contemporary historicist urban planning solutions. Among the models Dr. Maruševski highlights tender solutions for the construction of the Viennese *Ring*, e.g., the project of Theophil Hansen for the construction of a complex of city museums, the enclosed forum of Hein-

nja za izgradnju bečkoga Ringa, primjerice projekt Teophila Hansena za dogradnju gradskih muzeja, zatvoreni forum Heinricha Ferstela ili prijedlog Gottfrieda Sempera za *Carski forum*¹⁹.

Na istočnoj polovici bloka smjestila bi se zajednička zgrada trgovačke škole i realne gimnazije (rješenjem *Odjela za bogoštovlje i nastavu* 1883. godine trgovačka je škola pripojena realki) što bi se od ulice Kršnjavoga protezala i na ugao sa Savskom, zgrada škole Glazbenog zavoda u Savskoj, klasična gimnazija na uglu Savske i Klaićeve te sportska dvorana (gombaona) s aulom i učenički dom (konvikt) u produžetku iste. Zgrade bi bile povezane trijemovima klasičnih kolonada te bi tako predstavljale uravnoteženu urbanističko-arhitektonsku cjelinu.

U programskoj skici (sl. 5.) posebnu zanimljivost predstavlja zapadna polovica zemljišta, jer je prema zamislama Kršnjavoga s istočnim dijelom trebala činiti integralan sklop kulturnih i obrazovnih sadržaja. Već po prazninama na skicama tlocrta, bez naznačene namjene, vidljivo je kako Kršnjavi ovaj dio projekta prepusta budućnosti, no njegova je zamisao bila na zapadnom dijelu izgraditi arheološki i prirodoslovni odjel Narodnoga muzeja, a nije bila isključena ni ideja da forum preraste u sveučilišni centar: “na foru se može najveći učevni zavod razvijati, tu ima mjesta da se u savezu sa Sveučilištem sagrađe muzeji, laboratoriji, politehnike”²⁰.

---

19 Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 1986., str. 317.

20 Maruševski 1992. = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga* (Studije Muzeja Mimara 8). Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992., str. 32.

rich Ferstel or the project of Gottfried Semper for *Imperial forum*¹⁹.

On the east side of the block a joint building of the commercial school and general program secondary school was supposed to be located (by the 1883 formal decision of the *Department for Religious Studies and Education*) stretching from the Kršnjavi street to the corner with Savska, the Music institute building in Savska, classical gymnasium at the corner of Savska and Klaićeve, and sports hall (gombaona) with an assembly hall and pupils' residential (convent school). These buildings were to be connected by porches with a classical row of columns and as such were to represent a balanced town-planning and architectural whole.

A matter of particular interest in the program sketch (fig. 5) is the west half of the terrain which, according to Kršnjavi's idea, was to compose an integral system of cultural and educational contents. In the blank spaces on the sketches of the layout, without their intended purpose stated, it is visible that Kršnjavi left this part of the project for future endeavors. However, his intention was to build an archaeological and natural-science department of the National museum and the thought of the forum growing into a university center was also not out of question: “the largest educational institute can grow on the forum, there is enough space for museums, la-

---

19 Maruševski 1986 = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2nd edition. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986, p. 317.

Kao zaključak te urbane koreografije Kršnjavi je na mjestu nekadašnje *Ciglane* (danas se tu nalazi Arhitektonsko-građevinsko-geodetski fakultet) planirao izgradnju župne crkve sv. Blaža, pod uvjetom da se iz Savske ulice ostvari otvorena vizura na njezino pročelje. Crkva bi tako, u potpunosti udovoljivši historicističkom poimanju gradskoga prostora, bila najreprezentativniji plastični znak čitavog sklopa.

U programu je Kršnjavi naveo da se za potrebe nastave u školama izgrade široki hodnici za planirani *Gyps-Museum*, u gimnaziji odljeva "najvažnije klasičke skulpture"²¹, a u realci "arhitektoničnih dielova antičkih građevinah"²², čime bi se istaknulo da moderno obrazovanje počiva na klasičnim temeljima. Upozoreno je i na nepravilan oblik istočnog dijela gradilišta s ostrim kutem između Savske i Klaićeve ulice, te se predlaže njegovo prikriivanje izgradnjom tornja ili kupole, a u sklopu škole predviđena je i izgradnja zvjezdarnice²³.

Ideološka pozadina Kršnjavijevog programa za *Školski forum* u potpunosti je komplementarna njegovom "kulturološkom pozivu" da se u svrhu sveopćeg uzdizanja nacije ambicioznim urbanističkim i arhitektonskim programom, sredina oplemeni pretvorbom čitavog gradskog

laboratories and polytechnics to be built in cooperation with the University"²⁰.

In conclusion to this planning choreography, on location of what used to be a *Brickyard* (later the Faculty of Architecture, Civil Engineering and Geodesy) Kršnjavi planned to build the church of St. Blaž, on the condition that there be an open view to its front from the Savska cesta street. In this way, by complying with the historicist notion of urban space, this church would have been the most representative plastic symbol of this entire complex.

In his program Kršnjavi stated that wide hallways are to be built in schools for the planned *Gyps-Museum*, in the classical gymnasium for the casts of "the most important ancient sculptures"²¹, and in the general-program secondary school of the "architectonic parts of antique buildings"²², which would emphasize the fact that modern education is based on classical foundation. The irregular shape of the eastern part of the building site and of the sharp corner between Savska and Klaićeve streets was also pointed out and it was suggested that it should be covered with a tower or a dome. The construction of an astronomical observatory was suggested as well²³.

21 Chvala 1896. = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu // Viesti Društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896., str. 2.

22 Chvala 1896. = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu // Viesti Društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896., str. 2.

23 Maruševski 1992. = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga (Studije Muzeja Mimara 8)*. Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992., str. 11.

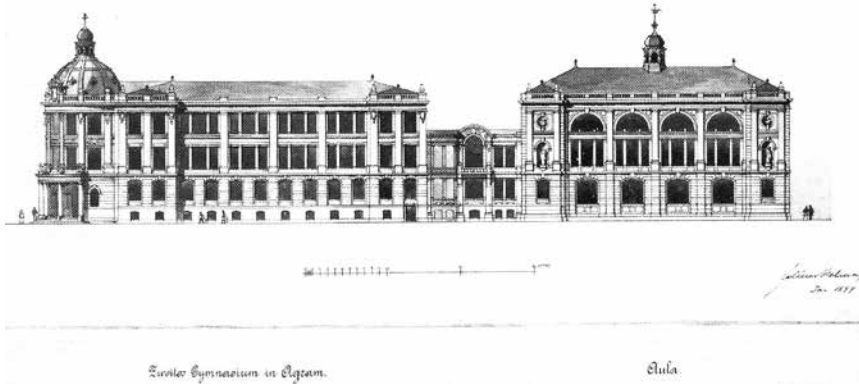
20 Maruševski 1992 = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga (Studije Muzeja Mimara 8)*. Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992, p. 32.

21 Chvala 1896 = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu // Viesti društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896, p. 2.

22 Chvala 1896 = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu // Viesti društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896, p. 2.

23 Maruševski 1992 = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga (Studije Muzeja Mimara 8)*. Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992, p. 11.

Project I.

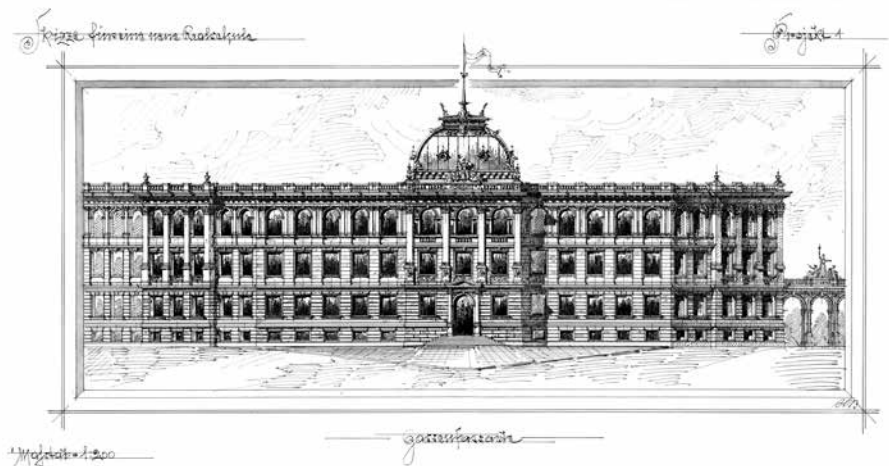

Sl. 6. Fellner i Helmer:
Natječajno rješenje za klasičnu
gimnaziju i aulu, 1894.
Izvor: dokumentacija Muzeja
Mimara.

Fig. 6. Fellner and Helmer:
Tender proposal for the
classical gymnasium and
the assembly hall, 1894.
Source: documentation
of the Mimara Museum.

Sl. 7. Hermann Bollé:
Natječajno rješenje pročelja
realne gimnazije. 1894.
Izvor: Hrvatski državni arhiv.

Fig. 7. Hermann Bollé:
Tender proposal for the front
of the general-program
secondary school, 1894.
Source: Croatian State Archives.

bloka u utočište visoke građanske kulture. Razmišljanje da su sredstva za postizanje tog cilja estetizacija gradskog prostora pomoću reprezentativne arhitekture stilova iz prošlosti Kršnjavo-ga čine tipičnim predstavnikom historicizma.

U pitanju izbora stila za gradnju Kršnjavi je odlučno zastupao talijansku renesansu, jer na simboličnoj razini ona najprimjerenije evocira humanistička i klasična načela na kojima su se temeljile prosvjeta i akademska kultura 19. stoljeća. Osim evokacijskim svojstvima stila, Kršnjavi odabir neorenesanse obrazlaže i estetskim potrebama, ali i praktičnim mogućnostima investitora: "Kada birate epoku tako sam smion savjetovati vam nebirajte dobu propadajuće umjetnosti, već dobu najljepšega, a da budemo i praktični – najjeftinijeg stila to je renaissanca Bramanta, *netražeći ljepotu u bogatom detailu već u ljepoti razmjera koja arhitekturi osobito i specijalno prija*"²⁴.

Poziv na natječaj poslan je uglednim arhitektima s već afirmiranim opusima: Hermannu Bolléu, glavnome arhitektu Zagreba u vrijeme visokog historicizma, Kuni Waidmannu, graditelju ljetnikovaca i bolnica (zgrada Klinike za psihijatriju Vrapče), Josipu pl. Vancašu (zgrada Prve hrvatske štedionice – Oktogona), austrijskom atelieru *Fellner i Helmer* (zgrade Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu i Rijeci) te atelieru njemačkih arhitekata *Ludwiga i Hülssnera* poznatih po gradnji tipskih školskih objekata diljem Monarhije. Svaki od natjecatelja u veljači

The ideological background of Kršnjavi's *School forum* program was complementary with his "cultural calling" to uplift his nation and enrich his environment with an ambitious planning and architectural program that would transform a whole town block into a refuge of high bourgeois culture. His line of thought that the means to this cause is through aestheticizing urban space with representative architecture of styles from the past makes Kršnjavi a typical representative of historicism.

When deciding on the style Kršnjavi was firmly in favor of Italian renaissance because, on the symbolic level it evokes the humanistic and classical principles that constituted the ground of education and academic culture of the 19th century. Apart from the evocative qualities of this style, Kršnjavi favored the choice of neo-renaissance due to aesthetic needs as well as practical abilities of the investor: „when choosing an epoch I would be so bold as to advise not to decide on the one when art was decaying but on the one when style was most beautiful, and let us also be convenient – the cheapest one, and that surely is the High Renaissance, not searching for beauty in rich detail but in the beauty of proportion which is especially suited to architecture"²⁴.

Tender invitations were sent to reputable architects with renowned bodies of work: Hermann Bollé, Zagreb's main architect in the period of high historicism, Kuno Waidmann,

24 Damjanović 2015. = Damjanović, Dragan. *Iso Kršnjavi i arhitektura historicizma u Hrvatskoj* // *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj* (ur./ ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015., str. 251.

24 Damjanović 2015 = Damjanović, Dragan. *Iso Kršnjavi i arhitektura historicizma u Hrvatskoj* // *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj* (ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015, p. 251.

1894. godine priložio je nekoliko varijanti idejnih rješenja, što nažalost danas nisu u cijelosti sačuvana. Radovi Hermanna Bolléa, Kune Waïdmanna (?)²⁵ i ateliera *Fellner i Helmer* djelomično su sačuvani, dok idejna rješenja ostalih arhitekata do sada nisu pronađena²⁶, no sačuvani trag o njima danas se može pronaći u kritikama onodobnog dnevnog tiska (*Narodne novine*) i stručnog časopisa *Viesti Društva inžinira i arhitekata Hrvatske i Slavonije*. Nadinženjer *Kraljevske Zemaljske vlade* Josip Chvala (1848. – 1937.) u *Viestima Društva* navodi da su se “svi projektanti trsili da što potpunije udovolje uvjetom gradjevinih programa te da što praktičnije i povoljnije u okviru zadane njim glavne dispozicije situiraju pojedine sgrade (...) te se je opazalo da svi izbjegavaju nagomilanju velikih gradjevinih masa...”²⁷.

25 Olga Maruševski navodi kako je nacrt za gombaonu što je ostao sačuvan u Hrvatskom državnom arhivu iz idejne faze projekta, dok dr. sc. Zlatko Jurić tvrdi da njegovi radovi iz prve natječajne faze nisu sačuvani. Vidjeti: Maruševski 1992. = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga* (Studije Muzeja Mimara 8). Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992., str. 12. Vidjeti također: Jurić 2000. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu // Historicismizam u Hrvatskoj* (ur./ed. Vladimir Maleković et. al.). Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000., katalog izložbe, str. 119.

26 Jurić 2000. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu // Historicismizam u Hrvatskoj* (ur./ed. Vladimir Maleković et. al.). Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000., katalog izložbe, str. 119; Jurić 1999. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896 // Prostor*, 7, 1999., str. 52.

27 Chvala 1896. = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu // Vestii Društva inžinira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896., str. 3.

builder of summerhouses and hospitals (building of the Psychiatric clinic Vrapče), to Josip pl. Vancaš (the building of the First Croatian savings-bank – Oktogon); to Austrian atelier *Fellner and Helmer* (buildings of Croatian national theatre by architects in Zagreb and Rijeka) and the atelier of German architects *Ludwig and Hülssner* renowned for building standardized schools all over the Monarchy.

In February 1894 each of the tendering parties attached several variants of preliminary designs which, unfortunately, were not kept to this day. The works of Hermann Bollé, Kuno Waïdmann (?)²⁵ and the atelier *Fellner and Helmer* are preserved partly, while preliminary designs of other architects were not yet found²⁶, however some trace of them can be uncovered in the

25 According to Olga Maruševski the sketch design of the sports hall which is kept in Croatian State Archives belongs to the preliminary phase of the project, while Zlatko Jurić, PhD, claims that his work from the first phase of the tender was not preserved. See: Maruševski 1992 = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga* (Studije Muzeja Mimara 8). Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992., p. 12. Also: Jurić 2000 = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu // Historicismizam u Hrvatskoj* (ed. Vladimir Maleković, et. al.). Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000, exhibition catalogue, p. 119.

26 Jurić 2000 = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu // Historicismizam u Hrvatskoj* (ed. Vladimir Maleković, et. al.). Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000, exhibition catalogue, p. 119; Jurić 1999 = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896 // Prostor*, 7, 1999, p. 52.

Tako su u dnevnim novinama radovi Ludwiga i Hülssnera ocijenjeni kao neuspjeli zbog unutrašnjeg rasporeda s “dugimi tamnima hodnicima”²⁸, no nadinženjer Chvala spominje jednostavnost, ozbiljnost i primjerenost kao prednost u oblikovanju tlocrta i pročelja²⁹. Radovi Josipa Vancaša u dnevnom su tisku pozitivno ocijenjeni opaskom da je arhitekt “svojom klasičnom facadom u renaissance zamislio divno djelo”³⁰. Josip Chvala spominje da je zanimljiva njegova ideja da se oštri kut na uglu Savske i Klaićeve regulira tako što će se zgrada postaviti okomito na Klaićevu ulicu³¹ te je umjesto u programu predloženog maskiranja plastičkim arhitektonskim elementima ostvarena mogućnost za još jedan historicistički trg, trapezoidnog oblika, kojim bi se ovaj kompleks inkorporirao u sustav trgova *Zelene potkove*. Među nacrtima pripisanima Kuni Waidmannu (sl. 9.) zamjetno je rješenje sportske dvorane u stilu grčkih antičkih hramova s trijemom. U novinskim je kritikama za idejna rješenja Fellnera i Helmera (sl. 6.) ocijenjeno da su “uz krasne tlorise priklopila nešto suviše prazne fa-

reviews of the daily press of the time (*Narodne novine*) and expert magazine *Viesti društva inženjera i arhitekata Hrvatske i Slavonije*. Senior engineer of *Royal local government* Josip Chvala (1848 – 1937) in the *Viesti društva* states how “all the engineers tried hard to meet the requirements of building programs and to situate certain buildings (...) as practically and reasonably in the framework of the dispositions set (...) and it was noticed that all of them avoided piling up large building masses...”²⁷. In daily press the work of Ludwig and Hülssner was assessed as unsuccessful because of interior design with “long dark hallways”²⁸ but the senior engineer Chvala mentions the simplicity, seriousness and appropriateness as advantages in the design of the layout and the façade²⁹. The works of Josip Vancaš were rated positively, with the remark that the architect “with his classical renaissance façade devised some wonderful work”³⁰. Josip Chvala is interested in his idea to regulate the sharp corner of Savska and Klaićeva by placing the building vertically to Klaićeva street³¹, which makes room

28 Izložba osnovah i nacrtah 1894. = *Izložba osnovah i nacrtah* // *Narodne novine*, 06. veljače 1894., str. 3.

29 Chvala 1896. = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu* // *Viesti Društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896., str.3.

30 Izložba osnovah i nacrtah 1894. = *Izložba osnovah i nacrtah* // *Narodne novine*, 06. veljače 1894., str. 3.

31 Chvala 1896. = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu* // *Viesti Društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896., str. 3.

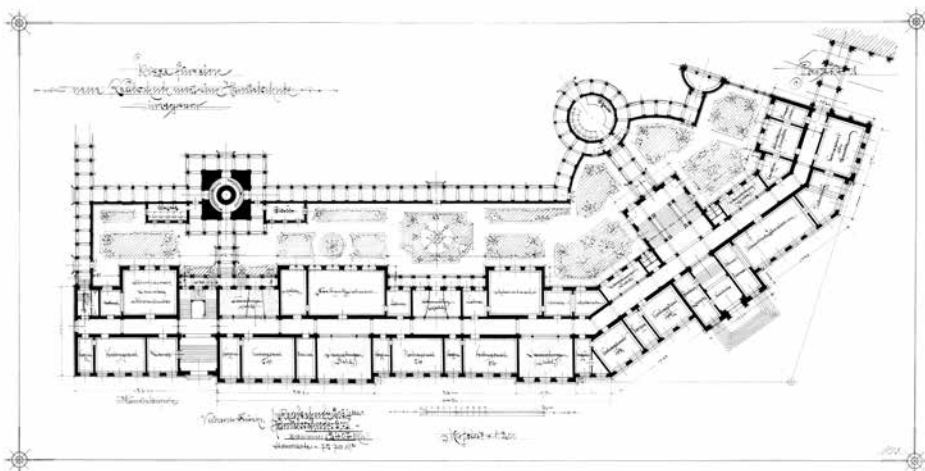
27 Chvala 1896 = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu* // *Viesti društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896, p. 3.

28 Izložba osnovah i nacrtah 1894. = *Izložba osnovah i nacrtah* // *Narodne novine*, 6 February 1894, p. 3.

29 Chvala 1896 = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu* // *Viesti društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896, p.3.

30 Izložba osnovah i nacrtah 1894 = *Izložba osnovah i nacrtah* // *Narodne novine*, 6 February 1894, p. 3.

31 Chvala 1896 = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu* // *Viesti društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896, p. 3.

Sl. 8. Hermann Bollé:
Natječajno rješenje tlocrta
realke i trgovačke škole, 1894.
Izvor Hrvatski državni arhiv.

Fig. 8. Hermann Bollé:
Tender proposal for the
layout of the general-
program secondary school
and commercial school,
1894. Source: Croatian State
Archives.

sade stakleničkog značenja³², no nadinženjer Chvala opisuje ih također kao rješenja jednostavnog prostornog rasporeda i čiste raščlambе zidnog plašta³³. Olga Maruševski u nacrtima Fellnera i Helmera uočila je sličnost s njihovim “kazališnim stilom”.³⁴ Natječajna rješenja Hermanna Bolléa (sl. 7. i 8.), sačuvana u većem broju u odnosu na ostale natjecatelje, u onodobnim kritikama ocijenjena su kao “najgrandioznija, a potom i tako skupocjena, da se već s financijalnih razloga nebi mogla u svojoj celo-

for another historicist square of trapezoid shape, which would incorporate this complex in the system of squares of the *Green Horseshoe*, instead of suggested masking with plastic architectural elements. The project of the sports hall in the style of antique Greek porch temples stands out among the sketches of Kuno Waidmann (fig. 9). Preliminary designs of Fellner and Helmer (fig. 6) were said to “have beautiful layouts but a little too much of empty façade of the conservatory kind”³², but the senior

32 Izložba osnovah i nacrtah 1894. = *Izložba osnovah i nacrtah* // Narodne novine, 06. veljače 1894., str. 3.

33 Chvala 1896. = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu* // *Viesti Društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896., str. 3.

32 Izložba osnovah i nacrtah 1894 = *Izložba osnovah i nacrtah* // Narodne novine, 6 February 1894, p. 3.

sti izvesti³⁵. Pročelja Bolléovih zgrada, opterećena raskošnom dekoracijom gotovo baroknog slikarskog učinka, možda bi se najprimjerenije uklopila u historicističku idejnu podlogu o reprezentiranju bogatstva sredine kroz arhitekturu, no bila bi sasvim neprimjerenjena vremenu i zagrebačkoj sredini. Dr. Maruševski navodi mogućnost da je arhitekta u postavljanju mjerila “zavela ili potaknula retorika bečkog strogog historizma”³⁶.

Iako nešto sklonija ugledanju na tradiciju nego što je to bila suvremenije promišljena i realizirana *Zelena potkova*, ideja *Školskog foruma* Ise Kršnjavoga prikazala je visoke domete historicističkog promišljanja izgradnje Zagreba. Dr. sc. Zlatko Jurić navodi kako je “projekt za Školski forum krajnja točka u teoretskom istraživanju blokovske strukture u gradogradnji 19. stoljeća”.³⁷ No kako to obično biva u arhitektonskoj praksi, ambiciozne ideje često su ostajale na papiru, jer realizacija ovisi o stvarnim materijalnim mogućnostima. Baštinska i umjetnička vrijednost današnje zgrade nije umanjena veličinom izvorne ideje *Školskog foruma*, no sudeći

engineer Chvala describes them as solutions of simple arrangement and clean articulation of the wall cladding³³. Olga Maruševski found similarities of the sketches of Fellner and Helmer with their “theatre style”³⁴. The designs of Hermann Bollé (fig. 7 and 8) preserved in a larger number than those of other applicants, were described as the “most grandiose and so expensive that if only for financial reasons, they would be unfeasible in their entirety”³⁵. Façades of Bollé’s buildings, burdened with lavish decoration of almost baroque effect, might have fit in most easily into the historicist idea of representing the milieu’s wealth through architecture, but they would have been completely inappropriate to the times and the environment of Zagreb. Dr. Maruševski allows for the possibility that the architecture was “seduced or inspired by the rhetoric of strict Viennese historicism”³⁶.

Although somewhat more inclined towards tradition than the more contemporary *Green Horseshoe*, Iso Kršnjavi’s concept of the *School Forum* represented high elements of historicist

34 Maruševski 1992. = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga* (Studije Muzeja Mimara 8). Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992., str. 12.

35 Izložba osnovah i nacrtah 1894. = *Izložba osnovah i nacrtah* // Narodne novine, 06. veljače 1894., str. 3.

36 Izložba osnovah i nacrtah 1894. = *Izložba osnovah i nacrtah* // Narodne novine, 06. veljače 1894., str. 3.

37 Jurić 1999. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896* // *Prostor*, 7, 1999., str. 54.

33 Chvala 1896 = Josip Chvala. *Nove srednje škole u Zagrebu* // *Viesti društva inžinira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1, 1896, p. 3.

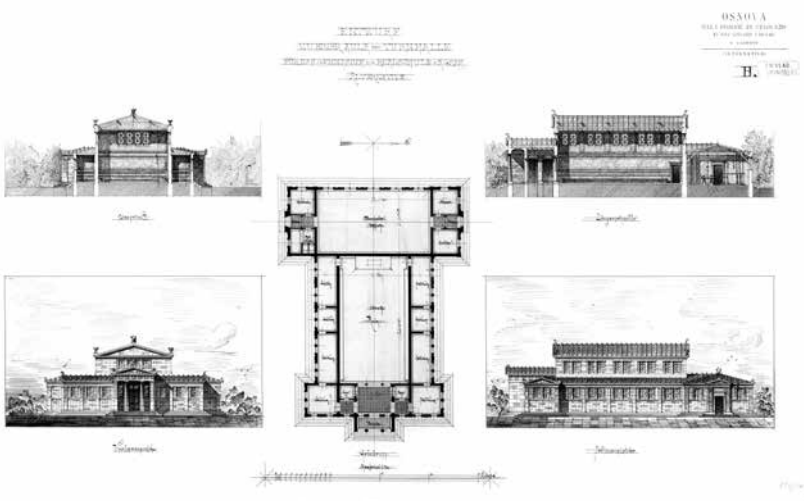
34 Maruševski 1992 = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga* (Studije Muzeja Mimara 8). Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992, p. 12.

35 Izložba osnovah i nacrtah 1894 = *Izložba osnovah i nacrtah* // Narodne novine, 6 February 1894, p. 3.

36 Izložba osnovah i nacrtah 1894. = *Izložba osnovah i nacrtah* // Narodne novine, 06. veljače 1894., str. 3.

po bogatstvu i slojevitosti Kršnjavijevog programa i natječajnim rješenjima pozvanih arhitekata, usuđujemo se insinuirati da bi takva urbanistička cjelina u slučaju realizacije prvotne ideje, ambijentalno, arhitektonski i sadržajno bila ravnopravna *Zelenoj potkovi* – remek-djelu historicističkog urbanizma.

perspective on the planning of Zagreb. According to Dr. Zlatko Jurić “the project of the School forum is the final point in the theoretical exploration of block structure in the 19th century urban planning.”³⁷ However, in architectural practice ambitious ideas do not often leave the paper, because their realization depends on realistic material abilities. Heritage and art value of today’s building is not lessened by the grandeur of the original concept of the *School forum* but judging by the richness and complexity of Kršnjavi’s program and the preliminary designs of invited architects, we can be so bold as to insinuate that in the case that his original idea was realized, it would have been on par, in its ambiance, architecture and content, with the *Green Horseshoe*, the masterpiece of historicist urban planning.

Sl. 9. Kuno Waidmann (?):
Natječajno rješenje sportske
dvorane (gombaone) i aule, 1894.
Izvor: Hrvatski državni arhiv.

Fig. 9. Kuno Waidmann (?):
Tender proposal for the sports
hall and assembly room, 1894.
Source: Croatian State Archives.

37 Jurić 1999 = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896* // *Prostor*, 7, 1999, p. 54.

REALIZACIJA ŠKOLSKOG FORUMA

Iako je prva nagrada na natječaju dodijeljena atelieru Ludwig i Hülssner, nijedna idejna osnova nije prihvaćena, već se, prema mišljenju dr. sc. Zlatka Jurića, u sljedećoj fazi projektiranja nastojalo rasporediti tako da udjela imaju svi pozvani arhitekti.³⁸ Od prvotne koncepcije koja je obuhvaćala izgradnju devet zasebnih zgrada polujavne ili javne namjene, u sljedeću fazu dospjelo je projektiranje zgrada srednjih škola, konvikta i sportske dvorane s aulom. Odustalo se od gradnje glazbene škole jer Glazbeni zavod nije mogao osigurati dostatna novčana sredstva, a izgradnja crkve sv. Blaža, zbog ugovora između gradske općine i vojne uprave o korištenju zapadnog dijela bloka³⁹ te niza drugih akademskih i tehničkih prijepora, odgođena je za gotovo dva desetljeća. U izgradnju nisu uvrštene ni muzejske zgrade na zapadnom bloku.

REALIZATION OF THE SCHOOL FORUM

Although the tender was won by the atelier Ludwig and Hülssner, none of the preliminary projects were accepted. Instead, according to Dr. Zlatko Jurić, in the next phase construction was to be arranged so that all invited architects participate.³⁸ From the first concept - which included the construction of nine independent objects of public or semi-public purpose - only secondary schools, pupils' residence and sports hall with assembly room reached the construction phase. The building of the music school was aborted since the Music institute did not have sufficient funds, and the church of St. Blaž, due to agreements between the municipality and military administration on the use of the western part of the block³⁹ and a series of other academic and technical issues, was postponed for almost two decades. Museum buildings on the west block were also not included in the construction.

---

38 Jurić 1999. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896* // *Prostor*, 7, 1999., str. 54.

39 Vojna uprava je prema ugovoru s gradskom općinom Zagreba dobila pravo na korištenje zemljišta za skladištenje građevinskog materijala u vrijeme gradnje Rudolfovih vojarni sve do 1905. godine: Jurić 2000. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu* // *Historicizam u Hrvatskoj* (ur./ed. Vladimir Maleković et. al.). Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000., katalog izložbe, str. 121.

38 Jurić 1999 = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896* // *Prostor*, 7, 1999, p. 54.

39 In line with its agreement with Zagreb municipality, military authorities gained the right to use the plot to store their construction materials until 1905, while Rudolf barracks were being built: Jurić 2000 = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu* // *Historicizam u Hrvatskoj* (ed. Vladimir Maleković, et. al.). Zagreb: Museum for Arts and Crafts, 2000, exhibition catalogue, p. 121.

U konačnici se odustalo i od podjele projektantskog posla među natjecateljima te je gradnja kompleksa u potpunosti povjerena atelieru Ludwiga i Hülssnera. Kršnjavi navodi da su se oni “u užem natječaju pokazali najsposobnijima i zbog toga su zaslužili najveće povjerenje”⁴⁰, međutim razvidno je kako je u odluci prevagnuo i *argument novca*, što je vidljivo i iz anegdote objavljene u Kršnjavijevim *Zapiscima*: “S arhitektom Ludwigom Kršnjavi je išao k banu. Već je sam doček bio neprijateljski. Ban je jedva pogledao skice, ali je pitao za visinu iznosa koji je potreban za gradnju. Kad je Ludwig spomenuo iznos od 1 600 000 kruna zagrmio je: *To je glupost, čitava ta priča ne smije stajati ni polovicu (...)* Arhitekt je uplašeno mucao kako se planovi, naravno mogu reducirati. Ban je na to oštro rekao: *Nadam se, i time je audijencija bila završena*”⁴¹. Kršnjavijevo “određenje prema vlastitom narodu”⁴² i nepokolebljivost u nakani da unatoč banovim nalozima troškovnik ostane nepromijenjen očitovala se u reakciji na tu situaciju kada on arhitektu Ludwigu izjavljuje: “Ništa za to. To je moja stvar: u međuvremenu ja ću bana već pridobiti”⁴³.

Finally, the division of architectural work was given up on and the entire construction of the complex was entrusted to the atelier of Ludwig and Hülssner. Kršnjavi described them as “most competent in the final round of the tender which is why they earned most trust”⁴⁰. However, it is also clear that the *argument of money* bore a lot of weight, as was discernible in the anecdote published in Kršnjavi’s *Notes (Zapisci)*. Kršnjavi stated that he went to see the governor with architect Ludwig. They were greeted in a hostile manner. Governor barely glanced at the sketches but he did inquire about the money needed for the construction. When Ludwig said it would amount to 1,600,000 krunas he thundered: *This is ridiculous, this whole thing should not cost more than half this amount (...)*. The architect stammered in alarm that plans can of course be reduced. The governor replied harshly: *I certainly hope so* and this was the end of our audience⁴¹. Kršnjavi’s “responsibility towards his own nation”⁴² and his unwavering intention to keep the budget unchanged despite the governor’s orders was reflected in him saying to architect Ludwig: “Never mind. I will deal with this: I will somehow find a way to win him over”⁴³.

40 Zapisci 1986. = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (prir. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986., str. 320.

41 Zapisci 1986. = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (prir. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986., str. 321.

42 Zapisci 1986. = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (prir. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986., str. V.

43 Zapisci 1986. = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (prir. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986., str. 321.

40 Zapisci 1986 = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (ed. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986, p. 320.

41 Zapisci 1986 = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (ed. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986, p. 321.

42 Zapisci 1986 = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (ed. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986, p. V.

43 Zapisci 1986 = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (ed. Ivan Krtalić). Zagreb : Mladost, 1986., p. 321.

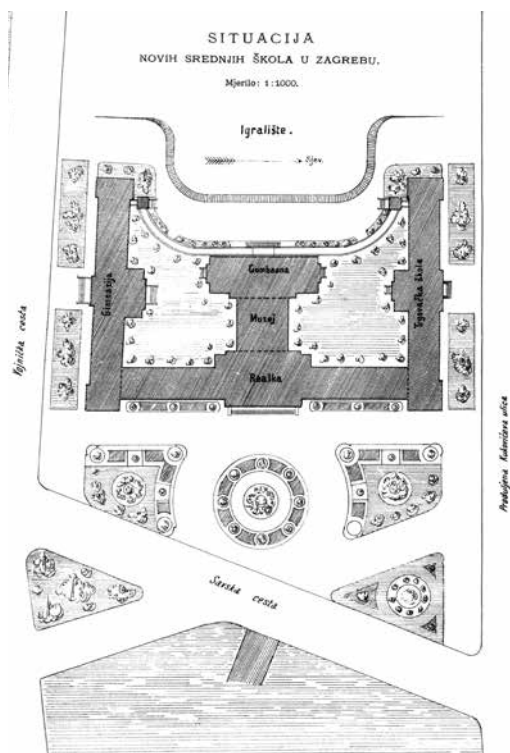

Fig. 12. Ludwig i Hülssner:
Položajni nacrt srednjoškolskog kompleksa,
Viesti Društva inženjera i arhitekata
Hrvatske i Slavonije, 1896.
Izvor: dokumentacija Muzeja Mimara.

Sl. 12. Ludwig and Hülssner:
Location of the secondary-school complex,
Viesti Društva inženjera i arhitekata
Hrvatske i Slavonije, 1896.
Source: documentation of the Mimara Museum.

Prema detaljnim uputama Kršnjavoga arhitekta Ludwig i Hülssner projektirali su jedinstvenu monumentalnu⁴⁴ trokrilnu zgradu (sl. 12. i sl. 13.) po uzoru na Semperovu zgradu Politehnike u Zürichu⁴⁵. U središnje krilo prema Savskoj smještena je realna gimnazija, u sjeverno trgovačka škola, a u južno klasična gimnazija. Jednostavan volumen zgrade ritmiziran je i naglašen ugaonim i središnjim rizalitima u sklopu kojih se nalaze reprezentativni ulazi. U pro-

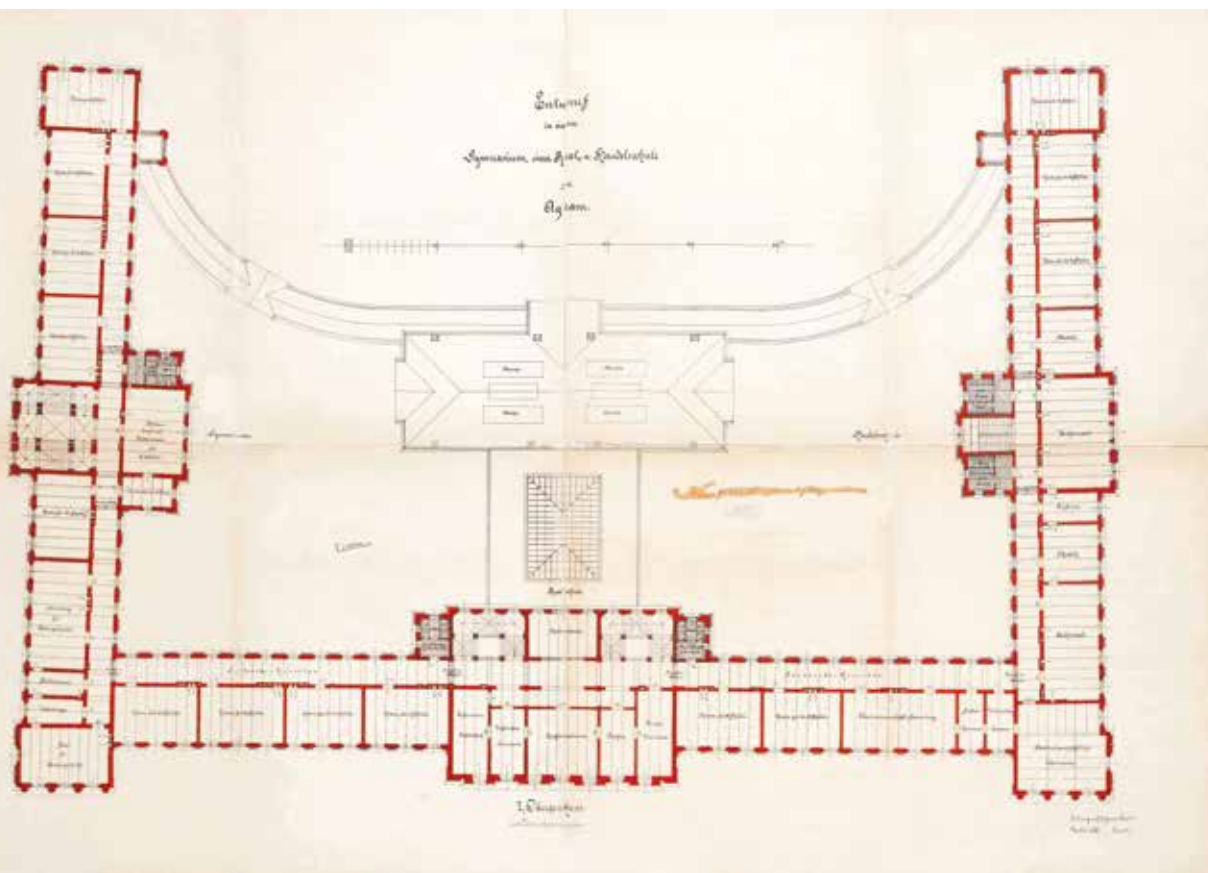
Following Kršnjavi's detailed instructions, architects Ludwig and Hülssner constructed a unique and monumental⁴⁴ three-wing building (fig. 12 and fig. 13) modeled after Semper's Polytechnic in Zürich⁴⁵. General-program secondary school was located in the central wing of the building, commercial school in the northern wing and classical gymnasium in the southern wing. Simple shape of the building is made rhythmic and emphasized by the cor-

44 O monumentalnosti zgrade svjedoče i njezine dimenzije: središnji korpus dužine cca. 130 m i bočna krila svako dužine cca. 86 m

45 Kršnjavi navodi da je arhitekt Ludwig gotovo kopirao Semperovu zgradu politehnike u Zürichu: *Zapisci 1986. = Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (prir. Ivan Krtalić). Zagreb: Mladost, 1986., str. 320.

44 Monumentality of the building is reflected in its dimensions: the length of the central body ca. 130 m and side wings each ca. 86 m.

45 Kršnjavi stated that architect Ludwig nearly copied Semper's Polytechnic in Zürich: *Zapisci 1986 = Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (ed. Ivan Krtalić). Zagreb: Mladost, 1986, p. 320.

Sl. 13. Ludwig i Hülssner:
tlocrt 1. kata srednjoškolskog
kompleksa, 1894.

Izvor: Muzej grada Zagreba.

Fig. 13. Ludwig and Hülssner:
Layout of the 1st floor of the
secondary-school complex, 1894.

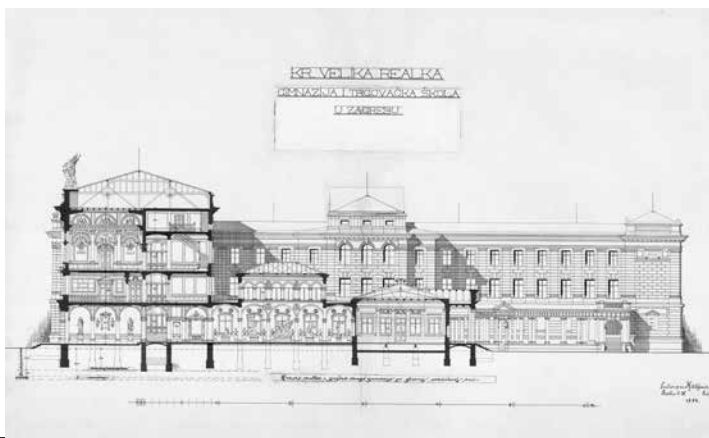
Source: Zagreb City Museum

Sl. 14. Ludwig i Hülssner:
presjek srednjoškolskog kompleksa
s dvorišne strane, 1894.

Izvor: Hrvatski državni arhiv.

Fig. 14. Ludwig i Hülssner:
Secondary-school complex section
from the back yard, 1894.

Source: Croatian State Archives.

dužetku prema dvorišnoj strani, u središnjoj osi smjera istok-zapad adirane su zgrada aule za smještaj gipsanih odljeva te na nju spojena sportska dvorana s pročeljem okrenutim zapadu, projektirana prema idejnim zamislima Kune Waidmanna s reminiscencijama na klasičan grčki hram tipa *prostil*.

Planirano je da se krila zgrade i sportska dvorana međusobno povežu elipsoidnim otvorenim hodnicima s kolonadama u koje bi se smjestili lapidarij i zbirka arheoloških natpisa⁴⁶, no ti su elementi također odbačeni. Kao što je već spomenuto, postavljanjem središnjeg volumena zgrade okomito na Klaićevu ulicu i odmakom od ruba Savske ceste stvoren je još jedan donjogradski historicistički trg (danas trg F. Roosevelta) što će zgradu ambijentalno uklopiti u sustav *Zelene potkove*.

U presjeku (sl. 14.) je zgrada podijeljena na podrumsku razinu, povišeno prizemlje i dva kata, pri čemu je zamjetna kombinacija funkcionalnih i reprezentativnih prostora. Reprezentativni prostori smješteni su u središnjim volumenima svakoga krila, primjerice u krilu realke vestibul i dvostruko stubište, na prvome katu učiteljska zbornica, a na drugome katu svečana dvorana što je svojevremeno bila školska kapelica. Reprezentativnog je karaktera i aula (muzealna nadogradnja) s elegantnim polukružnim arkadama mramornih klasičnih stupova smještena u produžetku središnje osi. Unutrašnjost funkcionalnog prostora raspoređena je na kontinuirani niz učionica i učiteljskih kabineta, dok je glavna komunikacija ostvarena dugim hodnicima prema dvorišnoj strani zgrade.

---

46 Maruševski 1992. = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga* (Studije Muzeja Mimara 8). Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992., str. 14.

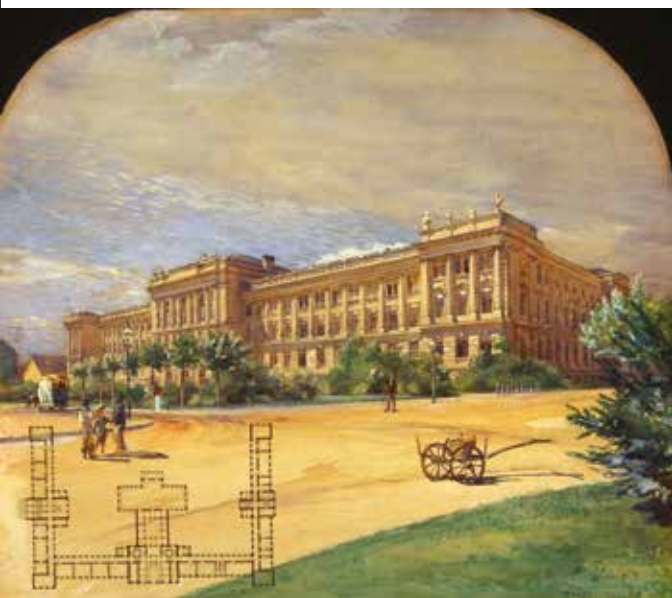
ner and median *risalits* within the framework of which representative entrances are placed. In continuation, towards the courtyard, on the central axis of the eastern-western direction, the building of the assembly hall with attached sports hall was added, with west-facing façade reminiscent of the classical Greek temple of the *prostyle* type, designed according to the ideas of Kuno Waidemann. That was where plaster casts were kept.

The plan was to connect the wings of the building and the sports hall with open ellipsoid hallways with colonnades in which a collection of stone fragments and a collection of archaeological inscriptions⁴⁶ would be placed, but these elements were also discarded. As was already mentioned, the placement of the central body of the building vertically to Klaićeva street and away from the edge of Savska street created another lower-town historicist square (today the square of F. Roosevelt) which atmospherically incorporated the building into the system of the *Green Horseshoe*.

The building (fig.14) is divided into basement level, raised ground floor and two floors, with a combination of functional and representative spaces. The representative spaces are located in the axes of the central *risalit* of each wing: on the ground floor of the general-program secondary school a vestibule and a double staircase, on the first floor a teachers' staffroom, and on the second floor a state room which used to be a school chapel. The great hall (museum annex) in the continuation of the central axis was designed with elegant semicircular arcades with

---

46 Maruševski 1992 = Maruševski, Olga. *Školski forum Ise Kršnjavoga* (Studije Muzeja Mimara 8). Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992, p. 14.

U dekoraciji fasade očigledan je princip odijevanja pročelja (*Bekleidungsprinzip*), jer je zgrada funkcionalnog tlocrta uklopljenog u blokovsku strukturu grada estetizirana neorenesansnom fasadom kako bi se osim svrhovitosti istaknula i "ljepota" zdanja. Zidni plašt zgrade dekoriran je profinjenim stilskim elementima iz klasičnog repertoara: klasičnim gređem, polustupovima dorskih, jonskih i korintskih kapitela i rustikom. Takav dekor poklapa se i s već spomenutim Kršnjavijevim načelima da je estetska vrijednost renesanse "ne u bogatom detalju već u ljepoti razmjera koja arhitekturi osobito i specijalno prija".⁴⁷

47 Damjanović 2015. = Damjanović, Dragan. *Iso Kršnjavi i arhitektura historicizma u Hrvatskoj* // *Iso Kršnjavi –veliki utemeljitelj*, (ur./ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015., str.251.

Sl. 15. Ivan Tišov:
Donjogradska klasična gimnazija, 1899.
inv. br. HŠM Mp 2527
Izvor: Hrvatski školski muzej

Fig. 15. Ivan Tišov:
Lower-town classical gymnasium, 1899
inv. nr. HŠM Mp 2527.
Source: Croatian School Museum

marble columns and is also of representative character. The inside of the functional space is sectioned in a continued series of classrooms and teachers' offices and the main communication is established through long hallways towards the courtyard.

The principle of cladding the façade (*Bekleidungsprinzip*) is obvious. The building of a functional layout integrated in the block structure of the city is aestheticized by the neo-renaissance façade, so that its "beauty" and not just functionality could be emphasized. The façades are decorated with subtle stylistic elements of Italian renaissance: rustic quality, horizontally placed wreaths as floor partitions and composite columns that extend on the upper two levels. Such decor corresponds with Kršnjavi's already mentioned principle that the aesthetic merit of renaissance lies not in the "rich detail but in the beauty of proportion which is especially suited to architecture".⁴⁷

The construction began in August 1894, and in December next year the southern wing housed the lower-town classical gymnasium⁴⁸. Con-

47 Damjanović 2015 = Damjanović, Dragan. *Iso Kršnjavi i arhitektura historicizma u Hrvatskoj* // *Iso Kršnjavi –veliki utemeljitelj* (ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015, p.251.

Izgradnja je započela u kolovozu 1894. godine, a u prosincu sljedeće godine u južno krilo uselila je donjogradska klasična gimnazija⁴⁸. Radovi su ubrzani u povodu dolaska cara Franje Josipa I. u Zagreb 15. listopada 1895. godine na otvorenje zgrade Hrvatskog narodnog kazališta, prilikom čega je posjetio i gradilište srednjih škola te svečano otvorio *Školski forum* (sl. 16.). U *Zlatnoj dvorani* palače Odjela za bogoštovlje i nastavu u Opatičkoj 10 slikar Vlaho Bukovac na sebi svojstven način ovjekovječio je taj trenutak (sl. 17.), pri čemu su u pozadini vidljiva dvorišna pročelja realke i donjogradske gimnazije. Unutrašnjost realke, aule, sportske dvorane i trgovačke škole završena je do 1. lipnja 1896⁴⁹.

Sl. 16. Dolazak cara Franje Josipa I. na otvorenje *Školskog foruma*, 1895. inv. br. MGZ fot-11254a

Izvor: Muzej grada Zagreba

Fig. 16. Arrival of the emperor Franjo Josip I for the opening of the *School Forum*, 1895 inv. nr. MGZ fot-11254a.

Source: Zagreb City Museum

⁴⁸ Jurić 1999. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896* // *Prostor*, 7, 1999., str. 56.

⁴⁹ Jurić 1999. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896* // *Prostor*, 7, 1999., str. 56.

struction work was accelerated because emperor Franjo Josip I came to visit Zagreb on 15 October 1895 on the occasion of the opening of the building of Croatian National Theatre when he also visited the construction site of secondary schools and opened the *School Forum* (fig. 16). In the *Golden Hall* of the palace of the *Department for Religious Affairs and Education* in Opatička 10, painter Vlaho Bukovac immortalized this moment (fig. 17.) in his unique way. In the background of the painting yard façades of the general-program secondary school and upper-town secondary school are visible. The interior of the general-program school, the assembly hall, sports hall and commercial school were finished by 1 June 1896⁴⁹.

Sl. 17. Vlaho Bukovac
Živio kralj, 1896.

Izvor: Institut za povijest umjetnosti.

Fig. 17. Vlaho Bukovac
Long live the king, 1896

Source: Institute of Art History.

⁴⁸ Jurić 1999 = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896* // *Prostor*, 7, 1999., p. 56.

⁴⁹ Jurić 1999 = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896* // *Prostor*, 7, 1999, p. 56.

MUZEJ PRIJE MUZEJA

U sklopu *Školskog foruma* Isidor Kršnjavi namjeravao je ostvariti i ideju *Gyps-Museuma*, zbirke sadrenih odljeva najznačajnijih djela antičke grčke i rimske skulpture što bi trebali služiti „za zorno poučavanje o umjetnosti i obrtu te razvijanju ukusa uopće“.⁵⁰ Ideju je vjerojatno preuzeo od Rudolfa Eitelbergera, profesora povijesti umjetnosti i arheologije na Bečkom sveučilištu koji je oformio zbirku antičkih replika za potrebe nastave što ju je i Kršnjavi poahađao⁵¹. Prve akvizicije *Odjel za bogoštovlje i nastavu* ostvario je 1892. godine, a bili su to sadreni odljevi Partenonskog friza, takozvanih Elginovih mramora⁵². Godine 1894. i 1895. zbirka je upotpunjena i odljevima pune plastike grčke i rimske skulpture te je tako prema navodima u Spomenici sveučilišta iz 1900. godine brojala čak 199 komada⁵³. Kako do tada prostor za njezin smještaj nije bio predviđen, Kršnjavi je zbirku namjeravao uklopiti u prostor *Školskoga foruma*. Budući da ideja izgradnje zaseb-

MUSEUM BEFORE THE MUSEUM

As part of his *School forum* concept Isidor Kršnjavi also intended to realize his idea of the *Gyps-Museum*, a collection of plaster casts of the most important works of Greek and Roman sculpture, that were to serve the purpose of “illustrative education on the arts and crafts and general development of taste”⁵⁰. He was probably inspired by Rudolf Eitelberger, professor of art history and archaeology at the University of Vienna, who made a collection of antique replicas for classes that Kršnjavi himself took⁵¹. His first acquisitions for the *Department of Religious Affairs and Education*, the plaster casts of the Parthenon frieze, the so-called Elgin’s marbles, were made in 1892⁵². In 1894 and 1895 the collection was completed with full plastic casts of Greek and Roman sculpture and, according to the university records from the year 1900, it amounted to as many as 199 pieces⁵³. Until that time no provisions were yet made to house the collection so Kršnjavi wanted to inclu-

50 Vujić 2009. = Vujić, Žarka. *Isidor Kršnjavi. Pionir muzealne znanosti u Hrvatskoj* // *Muzeologija*, 46, 2009., str. 15.

51 Vujić 2009. = Vujić, Žarka. *Isidor Kršnjavi. Pionir muzealne znanosti u Hrvatskoj* // *Muzeologija*, 46, 2009., str. 15.

52 Matijaško 2009. = Matijaško, Martina. *Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu* // *Muzeologija*, 46, 2009., str. 45.

53 Vidjeti: Getaldić 2015. = Getaldić, Magdalena. *Isidor Kršnjavi – inicijator zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture i Gyps-Museuma* // Iso Kršnjavi - veliki utemeljitelj (ur./ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest : Institut za povijest umjetnosti, 2015., str. 186.

50 Vujić 2009 = Vujić, Žarka. *Isidor Kršnjavi. Pionir muzealne znanosti u Hrvatskoj* // *Muzeologija*, 46, 2009, p. 15.

51 Vujić 2009 = Vujić, Žarka. *Isidor Kršnjavi. Pionir muzealne znanosti u Hrvatskoj* // *Muzeologija*, 46, 2009, p. 15.

52 Matijaško 2009 = Matijaško, Martina. *Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu* // *Muzeologija*, 46, 2009, p. 45.

53 See: Getaldić 2015 = Getaldić, Magdalena. *Isidor Kršnjavi – inicijator zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture i Gyps-Museuma* // Iso Kršnjavi - veliki utemeljitelj (ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest : Institut za povijest umjetnosti, 2015, p. 186.

Sl. 18. Ivan Tišov
 Vestibul (aula) donjogradske
 gimnazije, 1899.
 inv.br HŠM Mp 2526
 Izvor: Hrvatski školski muzej

Fig. 18. Ivan Tišov
 Vestibule of the Lower-town s
 econdary school, 1899
 inv.br HŠM Mp 2526
 Source: Croatian School Museum

ne zgrade arheološkog odjela Narodnog muzeja (kojemu je zbirku prvotno namijenio) na zapadnom dijelu građevinskog bloka nije zaživjela, Kršnjavi je planirao odljeve smjestiti u proširene hodnike srednjih škola. Kako ni ta varijanta nije izvedena, dio zbirke odljeva smješten je u „muzealnu dogradnju“, prostor između vestibula realke i gombaone (sl. 18., sl. 19.), gdje je ostao sve do 1924. godine. Nakon Prvog svjetskog rata pojedine ustanove počele su zbirku raznositi u svoje prostore te se ona sve više fragmentirala, a dio koji je ostao u sklopu srednjih škola zbog neodgovarajuće zaštite postupno je uništavan⁵⁴.

54 Matijaško 2009. = Matijaško, Martina.
Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu // Muzeologija, 46, 2009., str. 50.

de it in the space of the *School forum*. Since his idea to build a separate structure of the archaeological department of the National museum (where he first intended to keep the collection) on the western part of the building plot did not come to fruition, Kršnjavi planned to house the casts in the wide secondary-school hallways. This was also not realized so part of the casts collection was kept in the “museum annex“, between the vestibule of the secondary school and the sports hall (fig. 18 and 19) where it stayed as long as 1924. After World War I, certain institutions started to take the collection into their own spaces and it got more and more fragmented, with items that were left in secondary schools gradually getting destroyed due to improper protection⁵⁴.

54 Matijaško 2009 = Matijaško, Martina.
Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu // Muzeologija, 46, 2009., p. 50.

Za replike partenonskog friza Kršnjavi je tvrdio da ih je namjeravao smjestiti u gombaonu, stoga su njezine dimenzije prilagođene duljini friza: „Usred dvorane htio sam smjestiti Fidijeve reljefe“⁵⁵. I ovdje je nedostatak novca uvjetovao drugačiji ishod, jer zbog potrebe nastave tjelesnog odgoja u gombaoni za odljeve nije bilo mjesta te su oni premješteni u današnje prostore zgrade Rektorata i Pravnog fakulteta.

Kršnjavi supposedly planned to place the replicas of the Parthenon frieze in the sports hall, so its dimensions were adjusted to the length of the frieze: “in the middle of the hall, a wooden fence was to be placed, and on both sides the casts of Phidias’ sculptures from both gables of the Parthenon. I wanted to place Phidias’ reliefs around the hall“⁵⁵. This is another case where the lack of funding determined a different outcome because due to the needs of physical education there was no space for casts in the sports hall and they had to be transferred to what are today the buildings of the Rectorate and the Faculty of Law.

Sl. 19. Aula srednjoškolskog kompleksa s gipsanim odljevima klasične skulpture, oko 1900. Fotoalbum u vlasništvu Muzeja Mimara
Izvor: dokumentacija Muzeja Mimara

Fig. 19. Vestibule of the secondary school complex with plaster casts of classical sculptures around 1900
Photo album property of the Mimara museum
Source: documentation of the Mimara museum

55 Zapisci 1986. = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (prir. Ivan Krtalić). Zagreb: Mladost, 1986., str. 433.

55 Zapisci 1986 = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi* (ed. Ivan Krtalić). Zagreb: Mladost, 1986, p. 433.

Rad na ponovnom prikupljanju zbirke započeo je dr. Antun Bauer (1911. – 2000.) tridesetih godina 20. stoljeća te se njegovom inicijativom ona 1940. godine privremeno smjestila u južnu zgradu tadašnje Gipsoteke, danas Gliptoteke HAZU⁵⁶. Dio zbirke što se nalazio u zgradi Rektorata 1961. godine prebačen je u novu zgradu Filozofskog fakulteta u Zagrebu gdje se nalazi i danas, a tamo su pristizali i odljevi iz Gliptoteke u razdoblju od 1961. do 1968. godine⁵⁷.

Tako je u ovaj prostor zbirka sadrenih odljeva (djelomično ostvareni *Gyps-Museum* Ise Kršnjavoga) unijela i muzejski element, što će se u punini ostvariti u zamislama gospodina Ante Topića Mimare o smještanju vlastite zbirke u središnje krilo zgrade *Školskog foruma*.

Dr. Antun Bauer (1911 – 2000) was the one to start working on putting the collection back together in the 30s of the 20th century and it is by his initiative that the collection temporarily found its home in the southern building of what was then the Plaster-cast gallery, today the Collection of Sculpture of Croatian Academy of Sciences and Arts⁵⁶. In 1961 part of the collection which was located in the building of the Rectorate was transferred into the new building of the Faculty of Humanities and Social Studies in Zagreb where it stayed to this day. This was also where the casts from the Collection of Sculpture arrived in the period from 1961 to 1968⁵⁷.

In this way, through the collection of plaster casts (partly realized *Gyps-Museum* of Iso Kršnjavi) a museum element was introduced into this space. This element will live fully in the ideas of Ante Topić Mimara who placed his own collection in the central wing of the *School Forum* building.

56 Matijaško 2009. = Matijaško, Martina. *Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu* // *Muzeologija*, 46, 2009., str. 51.

57 Getaldić 2015. = Getaldić, Magdalena. *Izidor Kršnjavi – inicijator zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture i Gyps-Museuma* // *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj* (ur./ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015., str. 196.

56 Matijaško 2009 = Matijaško, Martina. *Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu* // *Muzeologija*, 46, 2009, p. 51.

57 Getaldić 2015 = Getaldić, Magdalena. *Izidor Kršnjavi – inicijator zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture i Gyps-Museuma* // *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj* (ed. Ivana Mance, Zlatko Matijević). Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015, p. 196.

ADAPTACIJA – NASTANAK MUZEJA MIMARA

Izložba otvorena 27. rujna 1983. godine u vili Prekrižje (tada vila Zagorje) na Pantovčaku, po prvi put je javnosti dala naslutiti bogatstvo umjetničke zbirke Ante Topića Mimara što ju je 65 godina sustavno gradio izvan Hrvatske. Plemenitom gestom darovanja zbirke hrvatskom narodu u trajno naslijeđe donator je obogatio kulturnu baštinu predmetima svjetske likovne i primijenjene umjetnosti te se tako s pravom ubrojio među *utemeljitelje* poput biskupa Josipa Jurja Strossmayera i dr. Isidora Kršnjavoga. Plemenitu gestu darovanja donator je objasnio riječima: “otvaranjem Muzeja moje će srce biti ispunjeno neizmjernom radošću zbog ostvarenja mojeg životnog cilja i ispunjenja duga prema domovini i hrvatskom narodu”⁵⁸.

Prvu donaciju, 80-ak slika i skulptura starih majstora *Strossmayerovoj galeriji*, Ante Topić izvršio je 1948. godine, međutim kapitalno donatorsko djelo ostvario je idejom o osnivanju zasebnog muzeja. Ugovorom potpisanim 5. listopada 1973. godine s tadašnjim republikim vlastima u državno vlasništvo predao je, prema navodima Vesne Kusin, 2632 umjetnička predmeta te dodatkom ugovoru 1986. godine dodatne 982 umjetnine⁵⁹, čime je stvoren fundus Muzeja Mimara.

---

58 Donatorstvo kao sudbina 2018. = *Donatorstvo kao sudbina – katalog izložbe u povodu 120. obljetnice donatorova rođenja* (ur./ed. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2018., str. 1.

59 Kusin 1987. = Kusin, Vesna. *Mimara*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1987., str. 212.

ADAPTATION – THE ORIGINS OF MIMARA MUSEUM

The exhibition opened on 27 September 1983 in villa Prekrižje (then villa Zagorje) was the first glimpse into the riches of Ante Topić Mimara's art collection which was being compiled during 65 years of his consistent work outside of Croatia. By his noble gesture of gifting this collection to Croatian people, the donor enriched their cultural heritage with artistic and applied arts objects from all over the world. This earned him the right to count himself among the *founders*, alongside Bishop Josip Juraj Strossmayer and Dr. Isidor Kršnjavi. Of his generous gesture the donor himself said: “opening of the Mimara Museum will fill my heart with endless joy. It is the fulfillment of my life goal and the paying of my debt to my Croatian country and Croatian people”⁵⁸.

Ante Topić's first donation of 80 paintings and sculptures of old masters was made to Strossmayer Gallery in 1948. However, his capital donation came to life through the idea of founding a separate museum. Signing a contract on 5 October 1973 with the republic authorities of that time, according to Vesna Kusin, he gave into state ownership 2,632 art objects, and with an annex to the contract signed in 1986 additional 982 art pieces⁵⁹. These were the beginnings of the holdings of the Mimara Museum.

---

58 Donatorstvo kao sudbina 2018 = *Donatorstvo kao sudbina – katalog izložbe u povodu 120. obljetnice donatorova rođenja* (ed. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2018, p. 1.

59 Kusin 1987 = Kusin, Vesna. *Mimara*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1987, p. 212.

Kao i u slučaju Kršnjavijevog *Gyps-Museuma*, pitanje smještaja zbirke pokazalo se kao ključna prepreka u osnivanju muzeja, što navodi i mr. sc. Lada Ratković Bukovčan, jedna od autorica stalnog postava: “put prema realizaciji Muzeja bio je neprekinuti niz intenzivnih susreta, prijedloga, traženja najboljeg rješenja...⁶⁰. Nakon dopremanja zbirke u Zagreb 1974. godine i njezinog privremenog smještanja u Visokoj ulici, zbirka je od 1977. do 1982. bila pohranjena u čuvaonice *Muzeja za umjetnost i obrt*⁶¹.

Povratkom u Zagreb 1973. godine započelo je donatorovo intenzivno traganje za prostorom u koji će se zbirka smjestiti, pri čemu je gospodin Ante Topić Mimara izrazio želju da se ona postavi u jednu od zgrada na području Gornjega grada⁶². U darovnom ugovoru iz 1973. godine istaknuto je da se u tu svrhu preuredi prostor bivšeg isusovačkog samostana na Jezuitskom trgu 4, na mjestu današnje galerije Klovićevi dvori. No, kako navodi mr.sc. Ratković Bukovčan: “zbog niza nesporazuma i neadekvatne realizacije dogovorenih zahvata gle-

The question of where to keep the collection proved to be the key obstacle in the foundation of the museum, just as was the case with Kršnjavi's *Gyps-Museum*, in the words of Lada Ratković Bukovčan, MSc, one of the authors of the permanent collection: “the road to the realization of the Museum was a continuous series of intense encounters, suggestions, all the while in search of the best solution”⁶⁰. Following the arrival of the collection to Zagreb in 1974 and its temporary stay in Visoka street, in the period from 1977 to 1982 the collection was kept in the storerooms of the *Museum of Arts and Crafts*⁶¹.

Upon his return to Zagreb in 1973 donor started his intense search for the space where he could keep the collection. During this time Mr. Ante Topić Mimara voiced his wish to keep it in one of the buildings in Upper Town⁶². In the contract of donation from 1973 it is stated that for this cause the former Jesuit monastery on Jesuit Square 4, today's address of Klovićevi dvori gallery, should be renovated. However, in the words of Ratković Bukovčan, MSc: “due to

60 Ratković Bukovčan 2017. = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama* (ur. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017., str. 20.

61 Ratković Bukovčan 2017. = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama* (ur. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017., str. 20.

62 Kusin 1987. = Kusin, Vesna. *Mimara*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1987., str. 211.

60 Ratković Bukovčan 2017 = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama* (ed. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017, p. 20.

61 Ratković Bukovčan 2017 = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama* (ed. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017, p. 20.

62 Kusin 1987 = Kusin, Vesna. *Mimara*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1987, p. 211.

de preuređenja zgrade, donator 1981. odustaje od ideje da zbirka bude smještena u prostorima jezuitskog samostana⁶³. Godine 1982. zbirka je premještena u vilu Prekrižje, gdje je sljedeće godine otvorena spomenuta izložba odabranih predmeta⁶⁴.

Nakon više od jednog desetljeća "intenzivnog traganja" (1973. – 1985.) za primjerenim prostorom, u travnju 1985. godine javnosti je obznanjen projekt muzejskog kompleksa na Rooseveltovom trgu⁶⁵. Za smještaj zbirke umjetnina Ante Topića odabrano je središnje krilo zgrade Kršnjavijevog *Školskog foruma*, pri čemu su tadašnje I. i IV. gimnazija preseljene na novu lokaciju.

O složenosti procesa stvaranja muzejskog prostora, kao i o vrijednosti tog poduhvata, dr. sc. Ivo Maroević napisao je: "Prostor muzejske ustanove veliki je organizacijski i projektantski izazov. Dobro funkcioniranje muzejskog prostora velik je dobitak za muzeološke funkcije muzejske ustanove, za sigurnost muzejske građe i za kvalitetan rad muzejskog osoblja. On je

a series of misunderstandings and inadequate realization of arranged interventions into building renovation, in 1981 the donor gave up on his idea to keep the collection in the rooms of former Jesuit monastery⁶³. In 1982 the collection is transferred to villa Prekrižje where the following year the abovementioned exhibition of selected objects was opened⁶⁴.

After more than a decade of "intense search" (1973 – 1985) for appropriate space, in April 1985 the project of museum complex on Roosevelt square was revealed to the public⁶⁵. Central wing of Kršnjavi's *School Forum* was chosen to keep the art collection of Ante Topić Mimara, and the then 1st and 4th secondary schools were moved to a new location.

On the complexity of the creation of museum space, as well as the value of this endeavor, Dr. Ivo Maroević wrote: „The space of the museum institution is a big organizational and engineering challenge. It is a great gain for museological functions of the museum institution its space functions well, as well as for the safety of

---

63 Ratković Bukovčan 2017. = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama* (ur. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017., str. 22.

64 Ratković Bukovčan 2017. = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama* (ur. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017., str. 22.

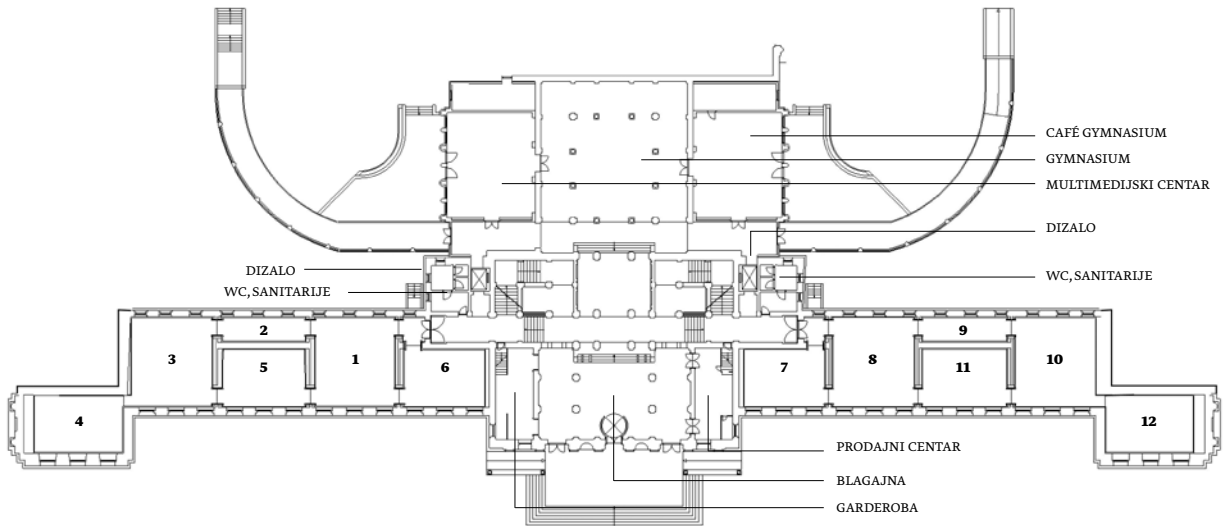
65 Kusin 1987. = Kusin, Vesna. *Mimara*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1987., str. 212.

---

63 Ratković Bukovčan 2017 = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama* (ed. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017, p. 22.

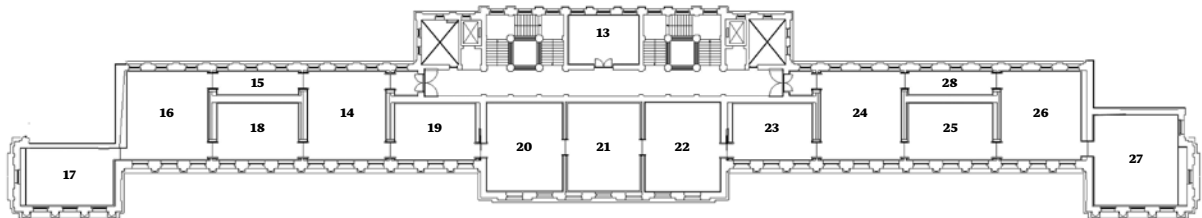
64 Ratković Bukovčan 2017 = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama* (ed. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017, p. 22.

65 Kusin 1987 = Kusin, Vesna. *Mimara*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1987, p. 212.

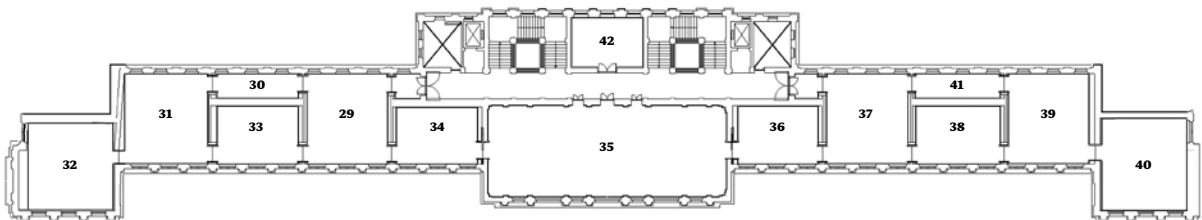
Sl. 20A. Tlocrt adaptiranog 1. kata s rasporedom izložbenih dvorana. Izvor: dokumentacija Muzeja Mimara

Fig. 20A. Layout of the renovated 1st floor with the painting collection. Source: documentation of the Mimara Museum.

Sl. 20B. Tlocrt adaptiranog 2. kata s rasporedom izložbenih dvorana. Izvor: dokumentacija Muzeja Mimara

Fig. 20B. Layout of the renovated 2nd floor with the painting collection. Source: documentation of the Mimara Museum.

(...) pozornica na kojoj se zbiva pretvaranje realnog svijeta u muzejski svijet⁶⁶. Projekt adaptacije, što je uključivao pregradnju prostorija iz školskih u galerijske prostore, dizajnersko rješavanje vitrina i postamenata te projekt rasvjete izradili su arhitekti Mihajlo Kranjc, Berislav Šerbetić, Ivo Piteša i Matija Salaj. Manjim pregradnjama zidova bivših učionica stvorene su 42 nove izložbene dvorane (sl. 20). Svečana dvorana na drugom katu zadržala je izvorni dekor te je i danas jedan od najreprezentativnijih prostora muzeja. Aula u središnjoj osi u prizemlju, gdje su bili postavljeni odljevi Kršnjavijeve sadrene zbirke klasične skulpture, zadržala je i svojo izložbenu namjenu.

Uvažavajući donatorove zahtjeve i želje, kustosici Lada Ratković i Tugomir Lukšić 1986. godine izradili su koncept i scenarij stalnog postava što ga je Ante Topić Mimara ubrzo i prihvatio⁶⁷. Donatorova supruga, prof. dr. Wiltrud Mersmann Topić sudjelovala je u valorizaciji predmeta, a napravila je i reviziju kataloških jedinica u prvom katalogu, objavljenome 1987. godine⁶⁸. Zbirka je raspoređena na tri etaže, pri

museum material and quality contribution of the museum staff. It is a stage (...) on which the conversion of the real world into a museum world happens⁶⁶. The project of adaptation, which included alterations of rooms from school to gallery spaces, design of the showcases and pedestals as well as the lighting project was made by architects Mihajlo Kranjc, Berislav Šerbetić, Ivo Piteša and Matija Salaj. Smaller alterations to former classrooms were made for 42 new exhibition areas (fig. 20). The state room on the second floor preserved its original decor and is today one of the most representative spaces of the museum. The assembly hall along the central axis of the ground floor, where the casts of Kršnjavi's collection of plaster classical sculpture were kept, kept its display purpose.

In 1986, honoring donor's wishes and requests, curators Lada Ratković and Tugomir Lukšić created a concept and a script of the permanent collection, which Ante Topić Mimara soon accepted⁶⁷. Donor's wife, professor Wiltrud Mersmann Topić valorized the units and revised the first catalogue, published in 1987⁶⁸. The colle-

66 Maroević 1993. = Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske znanosti, 1993., str. 88.

67 Vidjeti: Ratković Bukovčan 2017. = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara*. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama (ur. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017., bilj. 5, str. 20.

68 Vidjeti: Ratković Bukovčan 2017. = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara*. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama (ur. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017., bilj. 5, str. 20.

66 Maroević 1993 = Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske znanosti, 1993, p. 88.

67 See: Ratković Bukovčan 2017 = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara*. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama (ed. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017, note 5, p. 20.

68 See: Ratković Bukovčan 2017 = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije // Ante Topić Mimara*. Muzej Mimara. 30 godina djelovanja – 30 godina s vama (ed. Lada Ratković Bukovčan). Zagreb: Muzej Mimara, 2017, note 5, p. 20.

Sl. 21. Stalni postav
Muzeja Mimara, 1. kat
Izvor: dokumentacija Muzeja Mimara

Fig. 21. Permanent collection of the
Mimara Museum, 1st floor
Source: documentation
of the Mimara Museum

Sl. 22. Prirodoslovni kabinet
nekadašnje realne gimnazije,
oko 1900.

Fotoalbum u vlasništvu
Muzeja Mimara
Izvor: dokumentacija Muzeja
Mimara

Fig. 22. Natural science
cabinet of the former
general-program secondary
school, around 1900 Photo
album owned by the Mimara
Museum
Source: documentation of the
Mimara Museum

čemu je na drugom katu izloženo slikarstvo, na prvome arheološka zbirka starih civilizacija te zbirka skulpture i primijenjene umjetnosti, a u prizemlju su prema želji donatora Ante Topića Mimare postavljene zbirke stakla te kineske i dalekoistočne umjetnosti. Adaptacijom središnjeg dijela *Školskog foruma* (sl. 21. – sl. 24.) nastao je impozantan muzej od 3300 kvadratnih metara izložbenog prostora, 950 kvadratnih metara za čuvaonice, 1750 kvadratnih metara namijenjenih javnim sadržajima te 1000 kvadrata prostora za zaposlenike⁶⁹.

tion is housed on three floors, the second one displays the paintings, the first one archaeological collection of old civilizations and the collection of sculptures and applied art, and in the ground floor, according to the wish of the donor Ante Topić Mimara, there are collections of glass and Chinese and Far Eastern art. With the adaptation of the central part of the *School forum* (fig. 21 – fig. 24) a striking museum was created on 3,300 square meters of display area, 950 square meters of storerooms, 1,750 square meters intended for public programs and a 1,000 square meters of rooms for employees⁶⁹.

Sl. 23. Svečana dvorana
Muzeja Mimara, 2. kat
Izvor: dokumentacija Muzeja
Mimara

Fig. 23. State room of the Mimara
Museum, 2nd floor
Source: documentation of the
Mimara Museum

69 Kusin 1987. = Kusin, Vesna. *Mimara*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1987., str. 259.

69 Kusin 1987 = Kusin, Vesna. *Mimara*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1987, p. 259.

Tako je *Školski forum* dr. Isidora Kršnjavoga, ispunivši stoljetnu misiju odgoja i obrazovanja, jednim svojim dijelom prerastao u ustanovu što je takvo poslanje nastavila obnašati ostvarenom vizijom donatora Ante Topića o osnivanju muzeja Mimara, jer je sredstvo obrazovanja, ali i estetskog užitka postala njegova bogata i raznolika umjetnička zbirka.

Otvorenjem Muzeja 17. srpnja 1987. godine središnji prostor zgrade oplemenjen je dodatnim kulturnim slojem te je postao "mjestom učenja i poniranja u svijet znanja o nekim drugim svjetovima (...) u svijet mašte i zbilje"⁷⁰ i "vremeplov u kome je vrijeme pretočeno u predmetni svijet, svijet (...) umjetnosti i čovjekovih dostignuća"⁷¹. Smještanjem neprocjenjive zbirke umjetnina gospodina Ante Topića Mimara u središte Kršnjavijevog *Školskog foruma*, u srcu Donjega grada nastao je jedinstven spoj nepokretne i pokretne kulturne baštine, a na svima nama je da ovo vrijedno nacionalno blago štitimo, istražujemo i neoštećeno predamo budućim generacijama u naslijeđe.

This is how the *School forum* of Dr. Isidor Kršnjavi fulfilled its century-old mission of upbringing and education, and in one of its parts grew into an institution that continued on that mission through the vision of donor Ante Topić of Mimara Museum creation, since his rich and diverse collection became the tool of education and also aesthetic enjoyment.

By opening of the Museum on 17 July 1987 the central part of the building was refined through an additional cultural layer and became a "place of learning and diving into the world of insights, into some other worlds (...) into the world of imagination and reality"⁷⁰ and the "time machine in which time is poured into the world of objects, world (...) of art and human achievements"⁷¹. By placing the invaluable collection of Mr. Ante Topić Mimara's art in the centre of Kršnjavi's *School forum*, in the heart of Lower Town a unique combination of movable and immovable cultural heritage was created and it is up to all of us to protect this valuable national treasure, to research it and hand over undamaged to future generations.

70 Maroević 1993. = Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske znanosti, 1993., str. 88.

71 Maroević 1993. = Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske znanosti, 1993., str. 88.

70 Maroević 1993 = Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske znanosti, 1993, p. 88.

71 Maroević 1993 = Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske znanosti, 1993, p. 88.

Sl. 24. Školska kapelica
(na mjestu današnje svečane dvorane)
realne gimnazije, 2. kat, oko 1900.
Fotoalbum u vlasništvu Muzeja Mimara
Izvor: dokumentacija Muzeja Mimara

Fig. 24. School chapel
(today's state room) of the general-program
secondary school,
2nd floor, around 1900
Source: documentation of the Mimara Museum

POPIS LITERATURE I BIBLIOGRAFIJE
LITERATURE AND BIBLIOGRAPHY

Chvala 1896. = Chvala, Josip. *Nove srednje škole u Zagrebu*. // *Viesti Društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1 1896.

Damjanović 2015. = Damjanović, Dragan. *Iso Kršnjavi i arhitektura historicizma*

u Hrvatskoj. // Ivana Mance, Zlatko Matijević (ur./ed.). *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015.

Zapisci 1986. = *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike/Iso Kršnjavi*. Ivan Krtalić (prir.). Zagreb: Mladost, 1986.

Getaldić 2015. = Getaldić, Magdalena. *Izidor Kršnjavi – inicijator zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture i Gyps-Museuma*// Ivana Mance, Zlatko Matijević (ur./ed.). *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Institut za povijest umjetnosti, 2015.

Izložba osnovah i nacrtah 1894. = *Izložba osnovah i nacrtah*. Narodne novine, 06. veljače 1894.

Jurić 1999. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu 1893 – 1896*. // *Prostor*, 7, 1999.

Jurić 2000. = Jurić, Zlatko. *Školski forum u Zagrebu*. // Vladimir Maleković et. al. (ur./ed.). *Historicizam u Hrvatskoj*. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000. *Katalog izložbe I*.

Kusin 1987. = Kusin, Vesna. *Mimara*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1987.

Maroević 1993. = Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske znanosti, 1993.

Maruševski 1986. = Maruševski, Olga. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, 2. izd. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1986.

Maruševski 1992. = Maruševski, Olga. Školski forum Ise Kršnjavoga / *The Scholastic Forum of Iso Kršnjavi* (Studije Muzeja Mimara 8/Mimara Museum Studies 8). Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, 1992.

Matijaško 2009. = Matijaško, Martina. *Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu* // *Muzeologija*, 46, 2009.

Povijest Zavoda = *Povijest Zavoda* [online]. Zagreb: Hrvatski glazbeni zavod. <https://www.hgz.hr/index.php/hrvatski-glazbeni-zavod/povijest-zavoda> (pristup 15.04.2019.)

Donatorstvo kao sudbina 2018. = *Donatorstvo kao sudbina – katalog izložbe u povodu 120 obljetnice donatorova rođenja / Donation as destiny- Exhibition Catalogue Marking the 120th Anniversary of the Donor's Birth*. Lada Ratković Bukovčan (ur./ed.). Zagreb: Muzej Mimara, 2018.

Ratković Bukovčan 2017. = Ratković Bukovčan, Lada. *Realizacija muzeja – ostvarenje vizije / Opening the Museum – A Vision Realized*. // Lada Ratković Bukovčan (ur./ed.). Muzej Mimara: 30 godina djelovanja – 30 godina s vama/ *The Mimara Museum: Thirty Years of Work – Our Thirty Years Together*. Zagreb: Muzej Mimara, 2017. Katalog izložbe/ *Exhibition catalogue*

Vujić 2009. = Vujić, Žarka. *Izidor Kršnjavi. Pionir muzealne znanosti u Hrvatskoj* // *Muzeologija*, 46, 2009.

**ARHITEKTURA ŠKOLSKOG FORUMA – IDEJA, REALIZACIJA, ADAPTACIJA
IZLOŽBA U POVODU 32. GODIŠNJICE OTVORENJA MUZEJA MIMARA**

**THE ARCHITECTURE OF THE SCHOOL FORUM – IDEA, REALIZATION, ADAPTATION
EXHIBITION ON THE OCCASION OF THE 32ND ANNIVERSARY OF THE OPENING OF THE MIMARA MUSEUM**

MUZEJ MIMARA
THE MIMARA MUSEUM
17. 07. 2019. – 1. 10. 2019.

NAKLADNIK / PUBLISHER
Muzej Mimara, Zagreb

**ZA NAKLADNIKA / FOR THE
PUBLISHER**
Lada Ratković Bukovčan

UREDNIKA / EDITOR
Lada Ratković Bukovčan

TEKSTOVI / TEXTS
Marina Perković

**LEKTORICA ZA HRVATSKI JEZIK /
LANGUAGE EDITOR**
Marijana Pasarić

**PRIJEVOD NA ENGLJSKI JEZIK /
TRANSLATION**
Marijana Pasarić

FOTOGRAFIJE / PHOTOGRAPHY
dokumentacija Muzeja Mimara
/ documentation of the Mimara
Museum, Gordan Daut-Kaiser,
Goran Vranić, Bernardo Bernardi

**GRAFIČKO OBLIKOVANJE /
GRAPHIC DESIGN**
Ana Zubić

TISAK / PRESS
Kerschhoffset, Zagreb

NAKLADA / PRESS RUN
300

Copyright Muzej Mimara 2019.

ISBN:

CIP zapis je dostupan u računalnome
katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu pod brojem

A CIP catalogue record for this book is
available from the National and University
Library in Zagreb under

**KATALOG JE OSTVAREN SREDSTVIMA MINISTARSTVA KULTURE REPUBLIKE HRVATSKE, GRADA ZAGREBA,
SPONZORA I MUZEJA MIMARA / THE CATALOGUE IS FUNDED BY THE MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC
OF CROATIA, CITY OF ZAGREB, SPONSORS AND THE MIMARA MUSEUM**

GRAD ZAGREB

